

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ มีวัตถุประสงค์ใช้เป็นข้อมูลขั้นพื้นฐานในการพัฒนาชุดฝึกอบรม เรื่อง คุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาท สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

1. คุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาท และหลักสาราณียธรรม
2. ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
3. ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น
4. ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการฝึกอบรม
5. ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับชุดฝึกอบรม
6. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
7. สารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
8. แนวคิดและวิธีการฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาท และหลักสาราณียธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแก่พระบรมวงศานุวงศ์และพสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมและบริเวณลานพระราชวังดุสิต เนื่องในโอกาสออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม ในงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มาอยู่ในท่ามกลางมหาสมาคม พร้อมพรั่งด้วยบุคคลจากทุกสถาบันในชาติตลอดจนประชาชนชาวไทย ขอขอบใจในคำอำนวยพรและการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ ที่ทุกคนตั้งใจจัดให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษ ทั้งรัฐบาลได้จัดงานครั้งนี้ได้เรียบร้อยและงดงาม น้ำใจไมตรีของประชาชนชาวไทยที่ร่วมกันแสดงออกทั่วประเทศ รวมทั้งที่พร้อมเพรียงกันมาในวันนี้ น่าปลาบปลื้มใจมาก เพราะแต่ละคนได้แสดงออกและตั้งใจมาด้วยความหวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุก ๆ คน จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคนทุกฝ่ายนี้ ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้วมีกำลังใจมากขึ้น นึกถึงคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก

ความสามัคคี ที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความดีความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล

หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดี ที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลอยู่ในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่า ประเทศชาติไทยจำดำรงมั่นอยู่ได้ตลอดไป จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้รักษาจิตใจ และคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่น และถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย

เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากล จงคุ้มครองรักษาประเทศไทย ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทุกสิ่ง และอำนวยความสุขความเจริญสวัสดิ์ ให้เกิดแก่ประชาชนชาวไทยทั่วกัน” (กรมการศาสนา, 2551)

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเลือกสรรและกลั่นกรองพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ ได้อย่างเหมาะสมยิ่ง โดยคุณธรรม 4 ประการ ที่พระราชทานในวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ตรงกับหลักธรรม เรื่อง สาราณียธรรม ในพระพุทธศาสนา (สมพร เทพสิทธา อ้างใน กรมการศาสนา, 2551)

หลักธรรมเรื่อง สาราณียธรรม ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ข้อที่ 317 หน้า 211-212 (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 211-212) ว่า

สาราณียธรรม 6 อย่าง

1. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้

เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

2. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งวัจจกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

3. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

4. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ลาภอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรม ได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่สุกแต่เพียงอาหารในบาตร ไม่หวงกันด้วยลาภเห็นปานดั่งนั้น แบ่งปันกับเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

5. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาดไม่ทะลุ ไม่ด่างไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่เกี่ยวข้องกับคณาและทิฐิ เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

6. คุณรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประเสริฐเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์ โดยชอบแก่ผู้กระทำทีตินั้น ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทิฐิในทิฐิเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

หลักสารณียธรรมนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547, หน้า 13-14) ได้อธิบายไว้ใน ธรรมนูญชีวิต (A Constitution For Living) ว่า สารณียธรรม เป็นธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6

ประการ ซึ่งทำให้อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกัน คือ

1. เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาจริยธรรม พุคต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาเมตตากรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริ โภคทั่วกัน
5. สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งมา รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ
6. ทิฐูสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเสมือนบทบาทบัญญัติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการประกอบการณ์ในวิชาชีพของบุคคลในทุกสาขาอาชีพ การทำความเข้าใจกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมจะทำให้ผู้ประกอบการวิชาชีพมีความตระหนักถึงคุณประโยชน์และโทษที่เป็นผลสืบเนื่องจากการมีคุณธรรมจริยธรรมและการขาดคุณธรรมและจริยธรรม นักจริยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมทั้งที่เป็นพื้นฐานของความคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับพฤติกรรมในด้านอื่น ๆ ด้วย ดังที่ อริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวถึงความหมายของธรรมชาติและคุณธรรมจริยธรรมว่าเป็นคุณลักษณะที่ทำให้ปัจเจกชนทั้งหลายอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (จำเริญรัตน์ เจริญจันทร์, 2548) ความสุขจึงมีความเชื่อมโยงกับคุณธรรมและจริยธรรมด้วยเช่นกัน จากผลการศึกษาและงานวิจัยคุณธรรมและ

จริยธรรมในหลายสถานการณ์ที่แตกต่างกันจะทำให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพนั้น ๆ ได้ (สุภัททา ปิณฑะแพทย์, 2548)

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรม ประกอบด้วยคำสองคำ คือ คำว่า คุณ แปลว่า ประโยชน์ และคำว่า ธรรม ในทำนองเดียวกันกับคำว่า จริยธรรม ก็ประกอบด้วยคำว่า จริย แปลว่า ความประพฤติที่พึงประสงค์ ทั้งคุณธรรมและจริยธรรม มีคำว่า ธรรม เป็นคำร่วม ซึ่ง พระเทวินทร์ เทวินโท (2544) อธิบายความหมายของคำว่าธรรม ว่า หมายถึง ความจริง ความประพฤติดี ความถูกต้อง คุณความดี ความชอบ คำสั่งสอน ดังนั้นเพื่อความเข้าใจในความหมายของทั้งสองคำนี้จึงควรพิจารณาคำนิยามตามแนวทัศนะของจริยศาสตร์และสังคมศาสตร์ควบคู่กันไปด้วย

คำว่า คุณธรรม (Moral) และจริยธรรม (Ethics) ในทัศนะของจริยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีความหมายดังต่อไปนี้

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975. p.673) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนเป็นจริยธรรมของตน โดยอาศัยเกณฑ์จากสังคมเป็นเครื่องตัดสินว่าควรกระทำนั้นถูกหรือผิดและสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

สาโรช บัวศรี (2526, หน้า 12) ให้ความหมายของ จริยธรรม หมายถึง การศึกษาที่เสริมสร้างให้สังคมมีแนวความประพฤติปฏิบัติจนเป็นการรับรู้สภาวะธรรมทั้งหลายอย่างแท้จริงตามมาตรฐานความประพฤติที่ดีงาม สร้างคุณลักษณะทางจิตใจ และสภาพแวดล้อมซึ่งทำให้นักละมุ้งทำความดีละวางความไม่ดี วางแนวทางประพฤติตนเพื่ออยู่ได้อย่างสงบในสังคม มีหลักแห่งการดำรงชีวิตอันประเสริฐ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ทุมมจิตโต) (2542, หน้า 88) ได้อธิบายคำว่า จริยธรรมว่าแบ่งออกได้เป็น จริย + ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรมมีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตามอักษรว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือ “แนวทางแห่งความประพฤติ”

คุณธรรม หมายถึง หลักจริยธรรมที่สร้างความรู้สึกละอายใจ มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี (ประภาศรี สีหอำไพ, 2543)

จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่มีธรรมะเป็นตัวกำกับ จริยธรรมก็คือ ธรรมที่เป็นไปธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2544)

คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามมีประโยชน์มากมายและมีโทษน้อย คำว่า จริยธรรม นั้น หมายถึง ระบบการทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นระบบที่หมายถึงสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำ และผลของการกระทำและไม่กระทำ ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย สำหรับความหมายของจริยธรรมในการทำงาน คือ ระบบการทำความดีละเว้นความชั่ว ในเรื่องซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ปฏิบัติ เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การทำงาน เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน และผลงานตลอดจนเกี่ยวข้องกับผู้รับผลประโยชน์หรือโทษจากผลงานนั้น ๆ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2538)

จากความหมายของทั้งสองคำดังกล่าว พบว่ามีความใกล้เคียงกันเป็นอย่างมากจึงมักเป็นคำที่ใช้คู่กัน แต่อย่างไรก็ตามสรุปได้ว่าการมีคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลทั้งในการดำรงชีวิตประจำวันและในการทำงานหรือการประกอบวิชาชีพจะส่งผลให้บุคคลมีความสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม

โคลเบอร์กเชื่อว่า จริยธรรม มีหลักที่เป็นสากลสูงสุด เขาพัฒนาทฤษฎีจริยธรรมจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเปียเจต์ซึ่งมองว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะฉะนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล จึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา และเปียเจต์พบว่าพัฒนาการสูงสุดทางความคิดจะเกิดขึ้นเมื่ออายุ 11 ปีขึ้นไป เพราะฉะนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์จะขึ้นสูงเมื่ออายุ 8-11 ปีขึ้นไป เปียเจต์แบ่งจริยธรรมเป็น 3 ชั้น (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 192-193) คือ

- ชั้นก่อนจริยธรรม อายุแรกเกิด-2 ขวบ เด็กในชั้นนี้ยังไม่ค่อยรับรู้สิ่งแวดล้อม มีแต่ความอยากและความต้องการทางร่างกายที่จะต้องได้รับการตอบสนอง

- ชั้นที่สอง อายุ 2-10 ปี จะเป็นขั้นขัดคำสั่ง เด็กจะเกรงกลัวผู้ใหญ่เรื่องที่ต้องปฏิบัติ

- ชั้นที่สาม เป็นขั้นยึดหลักการแห่งตนซึ่งเกิดการพัฒนาการสติปัญญาและประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะเป็นหลักภายในจิตใจแต่บางคนพัฒนาการอาจจะหยุดชะงักอยู่ชั้นที่ 2 เนื่องจากพัฒนาการเลี้ยงดูหรือขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน

โดยโคลเบอร์กจัดขั้นพัฒนาการของจริยธรรมออกเป็น 6 ชั้น 3 ระดับ

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์มี 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1, หลักการเชื่อฟัง และหลบหลีกการลงโทษ

ชั้นที่ 2, หลักการแสวงหารางวัล

2. ระดับพัฒนาการทางจริยธรรม หรือระดับกฎเกณฑ์

ชั้นที่ 3, หลักการทำตามที่คุณอื่นเห็นชอบ

ขั้นที่ 4, หลักการปฏิบัติตามกฎของสังคม

3. ระดับพัฒนาการจริยธรรม ระดับเหนือกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 5, หลักการทำตามคำมั่นสัญญา

ขั้นที่ 6, หลักการยึดอุดมคติสากล

โคลเบอร์ก ได้ให้คำจำกัดความของจริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความถูกต้อง และเกิดขึ้นจากขบวนการทางความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยวุฒิภาวะทางปัญญา (แพรวภัทร ยอดแก้ว, 2551)

โคลเบอร์ก เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลจากการพัฒนาการของโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรม นอกจากนั้น โคลเบอร์ก ยังพบว่า ส่วนมากการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กจะไม่ถึงขั้นสูงสุดในอายุ 10 ปี แต่จะมีการพัฒนาขึ้นอีกหลายขั้นจากอายุ 11-25 ปี การใช้เหตุผลเพื่อการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง จะแสดงให้เห็นถึงความเจริญของจิตใจของบุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นตามลำดับของวุฒิภาวะทางปัญญา

โคลเบอร์ก ได้ศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนอเมริกัน อายุ 10-16 ปี และได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ (Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น (Stages) ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีทั้งหมด 6 ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่าง ๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรมหรือระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre - Conventional Level) ระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดามารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษ

พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล

พฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ

โดยบุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ซึ่งผู้มีอำนาจทางกายเหนือตนเองกำหนดขึ้น จะตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมที่เป็นหลักต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น จะพบในเด็ก 2-10 ปี โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การถูกลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation)

เด็กจะยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจเหนือตนโดยไม่มีเงื่อนไขเพื่อให้ตนถูกลงโทษ ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษ เพราะกลัวความเจ็บปวด ยอมทำตามผู้ใหญ่เพราะมีอำนาจทางกายเหนือตน

โคลเบอร์ก อธิบายว่า ในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่า พฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก”

ขั้นที่ 2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) ใช้หลักการแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน บุคคลจะเลือกทำตามความพอใจของตนเอง โดยให้ความสำคัญของการได้รับรางวัลตอบแทน ทั้งรางวัลที่เป็นวัตถุหรือการตอบแทนทางกาย วาจา และใจ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการผลประโยชน์สิ่งตอบแทน รางวัล และสิ่งแลกเปลี่ยน เป็นสิ่งตอบแทน

โคลเบอร์ก อธิบายว่า ในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น ประโยค “ถ้าเธอทำให้ฉัน ฉันจะให้.....”

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิด เพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม

โดยบุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมที่ตนเองอยู่ ตามความคาดหวังของครอบครัวและสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นขณะนั้นหรือภายหลังก็ตาม จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมโดยคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น จะพบในวัยรุ่นอายุ 10 -16 ปี โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “Good boy, nice girl” Orientation) บุคคลจะใช้หลักทำตามผู้อื่นเห็นชอบ ใช้เหตุผลเลือกทำในสิ่งที่กลุ่มยอมรับโดยเฉพาะเพื่อน เพื่อเป็นที่ชื่นชมและยอมรับของเพื่อน ไม่เป็นตัวของตัวเอง คล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น เพื่อต้องการรักษาสัมพันธภาพที่ดี พบในวัยรุ่นอายุ 10 -15 ปี ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อต้องการเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ การช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อทำให้เขาพอใจ และยกย่องชมเชย ทำให้บุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน

โคลเบอร์ก อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดา มารดาหรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติดิเพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ขั้นที่ 4 กฎและระเบียบ (“Law-and-order” Orientation) จะใช้หลักทำตามหน้าที่ของสังคม โดยปฏิบัติตามระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด เรียนรู้การเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคมเพื่อดำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในสังคม พบในอายุ 13 - 16 ปี ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามหน้าที่ของสังคม โดยบุคคลรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของเขาในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น จึงมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้ หรือคาดหวังไว้

โคลเบอร์ก อธิบายว่า เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นนี้ ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องคือ คนที่ปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post - Conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์ – กฎหมาย ควรจะตั้งบนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก ทำให้บุคคลตัดสินใจขัดแย้งของตนเองโดยใช้ความคิดไตร่ตรองอาศัยค่านิยมที่ตนเชื่อและยึดถือเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ จะปฏิบัติตามสิ่งที่สำคัญมากกว่าโดยมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ซึ่งพัฒนามาจากกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นจริยธรรมที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) บุคคลจะมีเหตุผลในการเลือกกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองได้ เคารพการตัดสินใจที่จะกระทำด้วยตนเอง ไม่ถูกควบคุมจากบุคคลอื่น มีพฤติกรรมที่ถูกต้องตามค่านิยมของตนและมาตรฐานของสังคม ถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงได้ โดยพิจารณาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก พบได้ในวัยรุ่นตอนปลาย

และวัยผู้ใหญ่ ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามมาตรฐานของสังคม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว โดยบุคคลเห็นความสำคัญของคนหมู่มากจึงไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีได้ของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ พฤติกรรมที่ถูกต้องจะต้องเป็นไปตามค่านิยมส่วนตัว ผสมผสานกับมาตรฐานซึ่งได้รับการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม

โคลเบอร์ก อธิบายว่า ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรม ได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูก ในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไขโดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ 6 หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) เป็นขั้นที่เลือกตัดสินใจที่จะกระทำโดยยอมรับความคิดที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามหลักการคุณธรรมสากล โดยคำนึงความถูกต้องยุติธรรมยอมรับในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีอุดมคติและคุณธรรมประจำใจ มีความยึดหยุ่นและยึดหลักจริยธรรมของตนอย่างมีสติด้วยความยุติธรรม และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน เคารพในความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล ละอายและเกรงกลัวต่อบาป พบในวัยผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญา

โคลเบอร์ก อธิบายว่า ขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” และ “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

แนวการสอนจริยธรรม

สมบัติ มหารศ (2536, หน้า 96) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรมว่า มโนทัศน์ทางศีลธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับผู้เรียนได้ทราบ และปฏิบัติ 4 ประการ คือ

1. การกระทำ ถ้าหากรู้ตนว่าผลของการกระทำจะไม่ขัดแย้งกับคนอื่น หรืออาจพูดได้ว่าสิ่งที่ทำนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น
2. เหตุผลแรงจูงใจที่เราจะได้กระทำการใดๆ ลงไปจะต้องเป็นการกระทำที่ชอบด้วยเหตุผล
3. ความเป็นสากลนิยม จริยธรรมเป็นหลักประเพณีของสากลนิยมทั่วโลกไม่ควรเปรียบเทียบแย้งกันว่า จริยธรรมของตนดีกว่าของคนอื่นแต่ให้ถือว่าทั่วโลกทุกเชื้อชาติศาสนา มีจริยธรรมดีกันทั้งนั้น

4. การแลกเปลี่ยนจริยธรรม ในสังคมมนุษย์ที่เกิดมาแตกต่างกัน มีอุดมคติแตกต่างกัน จริยธรรมของชาติหนึ่งอาจจะแพร่ไปยังจริยธรรมของอีกชาติหนึ่งได้ ถ้าชาติที่รับไปนั้นเห็นว่าเป็น สิ่งที่ดีควรปฏิบัติในชาติของตน สำหรับคนไทยแม้จะมีการรับจริยธรรมของต่างชาติเข้ามา ก็ต้องไม่ ลืมว่า จริยธรรมประจำชาติของตนที่ได้อยู่แล้ว ก็ควรอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกสืบต่อไป

การวัดคุณธรรม

วิธีการวัดคุณธรรมจริยธรรม มีวิธีการเช่นเดียวกับบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นเครื่องที่วัดได้ยาก และซับซ้อน แต่นักจิตวิทยาและนักวัดผลได้พยายามหาวิธีสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพพอที่จะกระตุ้น เพื่อวัดให้ได้ตรงตามลักษณะที่ต้องการได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น ทวี ท่อแก้ว (2517, หน้า 121) กล่าวว่า ถ้าจะให้ได้ผลที่มีความเที่ยงตรงสูง ควรใช้หลาย ๆ วิธีประกอบกัน ซึ่งพอสรุป วิธีการที่ใช้วัดทั่ว ๆ ไปได้ 5 วิธี คือ

1. วิธีการสังเกต การสังเกตเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ทุกแขนง ตั้งแต่ประสบการณ์ อันซับซ้อน เช่น พฤติกรรมของคนเป็นสิ่งที่สังเกตพิจารณาให้ได้เรื่องราวรายละเอียดถี่ถ้วนได้ ยาก เราต้องเลือกสังเกตเพียงปฏิกริยาอันใดอันหนึ่งเป็นคราว ๆ ไป ดังนั้น การสังเกตพฤติกรรมและ ลักษณะที่บุคคลทั่ว ๆ ไป แสดงออกมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การสังเกตแบบควบคุมเป็นการสังเกตการณ์ แสดงพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่จัดไว้โดยเฉพาะอีกแบบหนึ่งคือ การสังเกตทั่วไปในชีวิตประจำวัน ที่บุคคลแสดงออกทั้งสองแบบนี้มีการบันทึกผลตรงตามที่เห็น โดยไม่นำความรู้สึกส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องและผู้สังเกตต้องมีการฝึกฝนเป็นพิเศษจึงจะได้ผลดี

2. วิธีรายงานตนเอง มี 2 แบบคือ

2.1 การวิเคราะห์ตนเอง คือ การให้บุคคลประมาณค่าตัวเอง แบบวิเคราะห์ตัวเอง จะเป็นคำถามแบบปรนัย เช่น ความสนใจในวิชาชีพต่างๆ ทักษะ และแปลผลเข้าสู่มาตรวัด

2.2 การสัมภาษณ์ คือ การสนทนาระหว่างบุคคล 2 คน อย่างมีจุดหมาย โดยที่ผู้ สัมภาษณ์เตรียมคำถามและจดบันทึกแบบประมาณค่า ผู้ถูกสัมภาษณ์จะไม่วัดว่าถูกทดสอบ คุณธรรม

3. วิธีการใช้แบบทดสอบ เป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก โดยมีการสร้างแบบทดสอบขึ้น ประกอบด้วยคำถามหรือข้อความหลายข้อที่ผู้ทดสอบสร้างขึ้น โดยถือเอาปกติวิสัยของคนทั่วไป เป็นมาตรฐาน หัวข้อคำถามหรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมักเกี่ยวข้องกับผู้ถูกทดสอบหรือสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมที่ทำอยู่เสมอ ๆ เมื่อตกอยู่ในสภาพนั้น ๆ ผู้ถูกทดสอบต้องร่วมมือกับผู้ทดสอบ จึงจะ ได้ผลเพื่อให้การทดสอบเป็นไปตามวัตถุประสงค์

4. วิชาศึกษาความคิดเห็นจากคนอื่น เป็นวิธีการที่ผู้วัดสร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อถามบุคคลอื่นว่ามีความรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร เช่น ครู ผู้ปกครอง เพื่อน เป็นต้น

5. วิธีให้สร้างจินตนาการ เป็นวิธีที่ผู้วัดได้จัดสิ่งเร้าขึ้นมาให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนอง เช่น เล่าเรื่องจากรูปที่นำมาให้ดูเป็นตัวอย่าง ได้แก่ แบบทดสอบของ โรธาร์ท เป็นรูปภาพที่เกิดจากการหยดหมึก ให้สร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่องจากภาพที่กำหนดให้ แล้วเติมข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ ให้แสดงออกโดยการวาดภาพ เป็นต้น ซึ่งต้องใช้ผู้ทดสอบที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

วิธีการสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรม

ในการสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมจริยธรรม เชดส์คี้ โนวาสันธุ์ (2520, 13 - 17) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างไว้ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการวัด การวางแผนในขั้นนี้เป็นการวางโครงการล่วงหน้าว่าในการวิจัยหรือการทดสอบนั้นต้องการวัดตัวแปรใด จะทดสอบวัดกับใคร วัดเพื่ออะไรหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการวางโครงร่างของการวิจัยก็ได้ กล่าวคือ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะต้องกำหนดขอบเขตการวัด และอธิบายลักษณะของตัวแปรให้ชัดเจนว่า พฤติกรรมหรือตัวแปรที่วัดนั้นมีองค์ประกอบอย่างไร และจะสร้างนิยามปฏิบัติการได้ เช่นไร

2. กำหนดลักษณะของแบบทดสอบ หรือเครื่องมือ การวางแผนในขั้นนี้เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดรูปแบบของเครื่องมือหรือแบบทดสอบที่จะนำไปใช้วัดหรือเร้าให้บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา โดยต้องกำหนดให้สอดคล้องกับลักษณะและพฤติกรรมของการวิจัยนั้น ๆ ว่าควรใช้แบบทดสอบประเภทใด ตลอดจนต้องกำหนดขอบเขตของการทดสอบว่า ควรมีจำนวนข้อหรือสเกลมากน้อยเพียงใด จึงจะครอบคลุมและจะใช้วิธีดำเนินการสอบอย่างไร เป็นการสอบเป็นกลุ่มหรือเป็นบุคคลจำกัดเวลาในการตอบหรือไม่จำกัด

3. การสร้างแบบทดสอบ จากการกำหนดรูปแบบของแบบทดสอบ จะทำให้ทราบลักษณะของข้อคำถามว่าจะเป็นไปในลักษณะใด ในการสร้างแบบทดสอบทางจิตวิทยาส่วนใหญ่จะมุ่งวัดพฤติกรรมที่แอบแฝงของบุคคล ดังนั้นคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการวัดจึงควรที่จะผ่านการวิจัยมาแล้วมีลักษณะย่อยอย่างไรบ้าง หรืออย่างน้อยก็จะมีการวิจารณ์มาบ้างว่ามีองค์ประกอบใด ข้อควรคำนึงถึงอีกประการหนึ่งในการทำแบบทดสอบคือ ข้อสอบนั้นเป็นเพียงตัวอย่างพฤติกรรมเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นพฤติกรรมทั้งหมดของตัวแปรนั้น ในการวัดที่ได้นี้มีเพียงแต่พฤติกรรมไม่มีเนื้อหา

4. การประเมินคุณภาพเครื่องมือ การสร้างแบบทดสอบทางจิตวิทยาเป็นการวัดทางอ้อม ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

Input → Process → Output

ตัวแบบทดสอบในที่นี้คือ สิ่งเร้าหรือ (Input) ที่จะนำไปกระตุ้นให้อินทรีย์แสดง พฤติกรรม (Output) อันเป็นผลมาจากขบวนการ (Process) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมนั้น ๆ เป็น ขอบข่ายของการอ้างอิงหรือโครงสร้างของพฤติกรรม ดังนั้นการนำแบบทดสอบไปใช้กับการวิจัย จริง ๆ จำเป็นต้องตรวจสอบว่าแบบทดสอบนั้นเป็น Key ของสิ่งเร้าจริงหรือไม่ เพราะการวัดที่ แม่นยำให้เครื่องมือที่ดีนั้นมีคุณภาพเป็นประการใดซึ่งคุณภาพของแบบทดสอบทางจิตวิทยาส่วน ใหญ่แล้วมักจะคำนึงถึงคุณภาพต่อไปนี้

4.1 ความเที่ยงตรง (Validity) หมายถึง คุณภาพของแบบทดสอบนั้นสามารถทดแทน สิ่งเร้าที่ให้อินทรีย์ตอบสนองตามคุณลักษณะ (Traits) นั้น กำหนดให้ตอบสนองได้หรือไม่

4.2 ความเชื่อมั่น (Reliability) หมายถึง ผลการวัดนั้นสามารถบอกระดับหรือความ เข้มข้นของลักษณะนั้น ได้อย่างน่าเชื่อถือเพียงใด มีความคลาดเคลื่อนในการดำเนินการวัดมากน้อย เพียงใด

4.3 ความเป็นปรนัย (Objectivity) หมายถึง เครื่องมือหรือแบบทดสอบนั้นมีความ ชัดเจนในตัวมากน้อยเพียงใด ในการที่จะเป็นสื่อหรือสิ่งเร้าให้อินทรีย์ตอบสนองได้ตรงตามความ ต้องการของการสร้างแบบทดสอบ ตลอดจนวิธีการให้คะแนน หรือสัญลักษณ์ที่แสดงถึงลักษณะ เป็นที่น่าเชื่อถือ และนำไปใช้โดยทั่วไปหรือไม่ในการแปลความหมาย

ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น

ความหมายของวัยรุ่น

มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับ “วัยรุ่น” ไว้หลายท่านดังนี้

สุพัตรา สุภาพ (2525, หน้า 42) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมวัยรุ่น ว่าเป็นวัยที่เริ่มแตกเนื้อหนุ่มสาว (Puberty) จนกระทั่งบรรลุนิติภาวะ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อความเจริญด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น มีการแปรปรวนทางอารมณ์ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีพฤติกรรมแปลก ๆ เช่น รัก ชอบอะไร ก็รักจน หลง ชอบจนคลั่ง ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย ถ้าผิดหวังหรือไม่ได้ดังใจจะเสียใจมาก หรือมีเรื่องกระทบกระเทือนเล็กน้อยก็จะหนีออกจากบ้าน บางรายถึงกับแสดงความอาฆาตพยาบาท

หรือได้ตอบอย่างรุนแรง ถึงขนาดยกพวกตีกัน ซึ่งบางครั้งผู้ใหญ่ไม่เข้าใจ ทำให้เกิดปัญหาในการมีความสัมพันธ์ต่อกัน

จิราภรณ์ อารยะรังสฤษฎ์ (2526, หน้า 65) กล่าวถึง วัยรุ่นคือวัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็กและกำลัง จะพัฒนาไปสู่ผู้ใหญ่ อายุประมาณ 13-20 ปี อาจกล่าวได้ว่าเป็นวัยที่มีความสำคัญช่วงหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็มีผลทำให้วัยรุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และประสบปัญหาในการปรับตัว จะเห็นได้ว่าวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากวัยอื่นๆ

โยธิน ศันสนยุทธ (2533, หน้า 191-192) ได้กล่าวถึง วัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มในช่วงอายุตั้งแต่เด็กมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (12-13 ปี) จนอายุที่เด็กสามารถมีงานทำ ซึ่งในแต่ละสังคมจะสิ้นสุดระยะอายุไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปวัยรุ่นจะสิ้นสุดระยะอายุประมาณ 20 ปี วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กมีพัฒนาการที่รวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การเปลี่ยนแปลงกลุ่มของสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญา การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้นำ ให้เด็กต้องปรับตัว ซึ่งการปรับตัวนี้ มาซึ่งความวิตกกังวล ความเครียดของอารมณ์ ความโกรธ ฯลฯ นักจิตวิทยา Stangley Hall เรียกระยะวัยรุ่นว่าเป็นวัยพายุบูแคม (Storm and Stress) นั่นก็คือ เด็กวัยรุ่นจะ ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความขวัญผวาของอารมณ์ และอารมณ์ก็มักจะ เป็นอารมณ์ที่รุนแรง มีความกดดันสูง และในสายตาของคนโดยทั่วไปก็เรียกว่า วัยรุ่น เป็นวัยของ ปัญหาวัยอลวนวัยรุ่น เพราะฉะนั้นวัยรุ่นจึงจัดเป็นวัยหนึ่งที่บุคคลในสังคมให้ความสนใจและคิดว่าเป็นปัญหาพฤติกรรมส่วนหนึ่งของสังคม

สุชา จันทน์เฒ (2533, หน้า 30) กล่าวถึง วัยรุ่นไว้ว่าเป็นวัยที่มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ความเชื่อมั่น ความต้องการ ตลอดจนความปรารถนาต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรงปราศจากความยั้งคิด ชอบทำ อะไรตามใจหรือตามความนึกคิดของตน ต้องการเป็นที่ยอมรับนับถือในหมู่เพื่อนฝูง โดยพยายามทำ อะไรให้คล้าย ๆ กัน เลียนแบบตามกัน จึงมีวัยรุ่นเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีปัญหาและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย ได้ตกเป็นทาสของยาเสพติดจากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า วัยรุ่น เป็นวัยที่เริ่มตั้งแต่อายุ 12-20 ปี มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา จากการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วหรือที่เรียกว่าพายุบูแคม (Storm and Stress) นี้ ส่งผลต่อการปรับตัว ความวิตกกังวล ความเครียดทางอารมณ์ ทำให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาโดยไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั่นเอง

พฤติกรรมวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีโอกาสเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่ายมากที่สุด พฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นมีตั้งแต่ความเบี่ยงเบนระดับน้อย ๆ เช่น ดื้อรั้น ก้าวร้าว จนกระทั่งพฤติกรรมเบี่ยงเบนระดับสูง เช่น การกระทำ ผิดของเด็กและเยาวชน

นักจิตวิทยา สรุปพฤติกรรมวัยรุ่น เนื่องจากความต้องการ 3 ประการ ได้แก่

1. ความต้องการทางกาย หรือความต้องการทางสรีระ ได้แก่ ความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต เช่น ความต้องการอาหารเพื่อบรรเทาความหิวกระหาย ความต้องการขับถ่ายของเสีย แต่ถ้าเขาไม่ได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจ ก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้ได้สิ่งที่ยังขาดอยู่
2. ความต้องการทางสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงต้องอยู่รวมกันเป็นสังคมแต่ละอย่างเป็นเหตุให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ
3. ความต้องการทางใจ เป็นความต้องการที่เกิดความคิดมั่นใจว่าตนจะมีชีวิตอยู่รอดได้แล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดหรือเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การต้องการความรัก ความมั่นคงปลอดภัย ความยกย่องนับถือ ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ และความต้องการเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง

ความต้องการของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีความต้องการทางด้านจิตใจหรือความต้องการด้านอารมณ์ ความต้องการทางกาย และความต้องการทางสังคมแตกต่างกันไปจากเด็กเล็กและผู้ใหญ่ ความต้องการที่สำคัญดังที่ จีวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม (2527, หน้า 123-125) กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการอยากรู้อยากเห็น
2. ความต้องการความรัก
3. ความต้องการความปลอดภัย
4. ความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม
5. ความต้องการได้รับอิสระ
6. ความต้องการที่จะหาเลี้ยงตนเอง
7. ความต้องการปรัชญาชีวิตที่น่าพอใจ

ความต้องการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่นำไปสู่การกระทำ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางที่สังคมยอมรับหรือไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่สังคมไม่ยอมรับ

ความสนใจของวัยรุ่น

วัยรุ่นมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวจะมีมากโดยเฉพาะกิจกรรมเป็นกลุ่มเพื่อน ที่เป็นการสร้างประสบการณ์และบังเกิดผลดีด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งฉวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม (2527, หน้า 131-132) ได้กล่าวถึงความสนใจของวัยรุ่นไว้ดังนี้

1. สนใจเรื่องสุขภาพ
2. สนใจเรื่องเพศ
3. สนใจการเลือกอาชีพ
4. สนใจสันตนาการ
5. สนใจคันคว้า
6. สนใจสร้างนิสัยการเรียนดี
7. สนใจเรื่องคุณสมบัติส่วนตัว
8. สนใจเรื่องปรัชญาชีวิต

จากลักษณะความต้องการและความสนใจของวัยรุ่นที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าวัยรุ่น เป็นระยะของการมีสภาพหลักการเหตุผล เขาต้องการให้ผู้ใหญ่มีหลักการเช่นเดียวกับเขาในบางครั้ง ความคิด ความปรารถนาที่จะให้ผู้ที่ตนรักและสนใจ เป็นเช่นที่เขาปรารถนา วัยรุ่นจะแสดงออกใน ลักษณะก้าวร้าว คึงดัน ประชดประชันต่าง ๆ จนกลายเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เช่น วัยรุ่น ต้องการอยู่ในครอบครัวยุบอุ่น รักปรองดองกัน ถ้าพ่อแม่มีปากเสียงกันจะเห็นว่าวัยรุ่นจะมีปฏิกิริยา ความรู้สึกได้ตอบรุนแรง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการถูกขัดขวางความคิด ปรารถนาของวัยรุ่นจิตใจ และแสดงปฏิกิริยาต่อต้าน ถ้าผู้ใหญ่ไม่เข้าใจ ใช้การบีบบังคับโดยไร้เหตุผล ยิ่งทำ ให้วัยรุ่นเกิด ความคับข้องใจมากขึ้น จึงแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกมา เช่น หนีไปมั่วสุมกับเพื่อนชอบเที่ยวไม่ อยากอยู่บ้าน ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

พฤติกรรมที่เป็นปัญหา

พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของวัยรุ่นจะมาจาก 6 ปัจจัย ดังที่ ฉวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม (2527, หน้า 138-140) กล่าวไว้ดังนี้

1. เกิดจากตัวเด็กเอง คือ สภาพทางร่างกายและปัญหาส่วนตัว อาจะมาจากสาเหตุ ดังนี้
 - 1.1 อาหาร การขาดอาหาร ได้อาหารไม่เพียงพอ
 - 1.2 ปัญหาโรคทางกายเฉพาะตัว
 - 1.3 ความพิการหรือความบกพร่องของบุคลิกภาพ
 - 1.4 เด็กที่มีปัญหาพัฒนาการทางบุคลิกภาพ มีวุฒิภาวะต่ำ มีปัญหาทางด้านการปรับตัว

1.5 ความกดดันและผิปกติของอารมณ์เพศ

2. เกิดจากความบีบคั้นทางใจ นับจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิด คือ ครอบครัวและภาวะสังคมรอบตัวที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1 สภาพครอบครัวยุ่งเหยิง พ่อแม่ไม่ปรองดองกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน

2.2 ครอบครัวแตกแยก พ่อแม่แยกทางกัน เด็กไม่อาจหาที่พึ่งยึดเป็นแบบแผนได้

2.3 ความบีบคั้นที่ได้รับมีมากมาย นับจากพ่อแม่ไม่มีเวลาสนใจ เอาใจใส่ลูกเด็กว่าเหว่

3. สภาพแวดล้อมที่เด็กได้รับ เช่น สภาพที่ตั้งของบ้าน โรงเรียน เด็กขาดตัวอย่าง และการชักนำ ไปในทางเสื่อมเสียเป็นส่วนใหญ่

4. กลุ่มเพื่อน การทำ ตามค่านิยมกลุ่มในทางที่ผิด เป็นสาเหตุสำคัญของการกระทำ ผิดของวัยรุ่นได้มาก

5. สภาพเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนที่ทรุดโทรม เป็นเหตุใหญ่ที่สุดของคดีอาชญากรรมวัยรุ่น

6. สื่อมวลชน หนังสือต่าง ๆ ที่มีจำหน่ายมากมายไม่ได้รับการควบคุมอย่างจริงจัง สาเหตุการทำ ความผิดของเยาวชนเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาดูเรื่องราวและสาเหตุอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมไปในทุก ๆ ด้าน ด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของเยาวชนแต่ละคนและ พัฒนาการในทุก ๆ ด้าน จึงจะสรุปและหาแนวทางแก้ไข และป้องกันให้เหมาะสมกับการกระทำ ผิด ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ทุกองค์กรนับแต่ครอบครัวและสิ่งแวดล้อมทั้งฝ่ายรัฐและเอกชน

ปัญหาประเภทต่าง ๆ ของนักเรียนวัยรุ่น

นักเรียนแต่ละคนที่เข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อม และบุคลิกภาพของนักเรียนที่แตกต่างกัน อาจนำไปสู่ปัญหา หรือทำให้เกิดการปรับตัวที่ผิดแผกจากการยอมรับของสังคมได้ นักเรียนวัยรุ่นที่ก่อคดีในโรงเรียนที่จะกล่าวถึงนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด เบื้องต้นทางด้านพฤติกรรม ซึ่งไม่เป็นผลรุนแรงต่อการจะต้องโทษทางอาญามีดังนี้

1. ปัญหาทางการเรียน มีดังนี้

1.1 ความไม่เข้าใจบทเรียนของนักเรียน

1.2 วางแผนการเลือกสาขาวิชาที่จะเรียนให้เหมาะสมกับสติปัญญาและความถนัดของเด็ก

1.3 ปัญหาทางด้านส่วนตัว พฤติกรรมที่แสดงออกที่เป็นปัญหา มีดังนี้

1.3.1 ความผิดปกติทางนิสัย

1.3.2 การมีนิสัยสะเพร่า

1.4 มีความไม่ซื่อสัตย์ ทำการทุจริต ลักขโมย

2. ปัญหาการบีบคั้นทางจิตใจ อันเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ มีดังนี้

2.1 ลักษณะอาการทางด้านประสาท

2.2 อาการเฉื่อยชา เหม่อลอย

2.3 อาการช่างกังวล

2.4 ลักษณะความไม่มั่นใจด้วยการย้ำคิด

2.5 อาการย้ำทำ

3. ปัญหาทางด้านบุคลิกภาพ

3.1 ความกังวลเรื่องบุคลิกลักษณะของตน

3.2 การแสดงความเป็นคนขี้อาย ไม่กล้าแสดงออก

3.3 การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัย

3.4 การแสดงพฤติกรรมไม่สมกับเพศหรือที่เรียกว่า กะเทย

การแก้ไขปัญหายัยรุ่น

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2529, หน้า 1) กล่าวถึงการให้คำปรึกษาว่าเป็นกระบวนการที่แสดงถึงมนุษยสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนระหว่างบุคคล โดยผู้ให้คำปรึกษาจะให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษา แก่ผู้มารับคำปรึกษา เพื่อให้บุคคลที่มารับคำปรึกษาเข้าใจปัญหาหรือเรื่องราวที่นำมาปรึกษา สามารถใช้พลังปัญญาและความสามารถของตนเองในการตัดสินใจ ตกลงที่จะเลือกจะทำอย่างหนึ่งอย่างใดในวิถีทางที่เหมาะสมที่เขาปรารถนา ในที่สุดบุคคลที่มาขอรับคำปรึกษาจะสามารถป้องกันปัญหา แก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม

ผกา สัตยธรรม (2535, หน้า 175-188) กล่าวว่า การส่งเสริมให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ดีนั้นเป็น การกระทำ ที่ควบคู่ไปกับการป้องกันไม่ให้เด็กสุขภาพจิตเสีย หรือสุขภาพจิตไม่ดี การส่งเสริมสุขภาพจิตของเด็กนั้น มีผู้เกี่ยวข้องอยู่ด้วย คือ บิดามารดา ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. บิดามารดาควรส่งเสริมให้เด็กมีสุขภาพกายดี เพราะผู้ที่จะมีสุขภาพจิตดีได้ต้องอาศัย การมีสุขภาพกายดีเป็นเบื้องต้น ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่ว่าสุขภาพจิตที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ การไม่ปล่อยให้เด็กอดอยากขาดอาหาร เป็นต้น ทางโรงเรียนก็ควรช่วยจัดรายการอาหารกลางวัน สำหรับเด็กที่ไม่มีอาหารรับประทานด้วย

2. บิดา มารดา ครูอาจารย์ ควรฝึกให้เด็กมีอารมณ์เย็น อารมณ์ดี เป็นคนมองโลกในแง่ดี

มีความแจ่มใสไร้เงาเบิกบาน เมื่อเด็กมีอารมณ์ฉุนเฉียว ควรอธิบายให้เข้าใจถึงความไม่ดีของความโกรธ เพราะเป็นการเกิดโทษแก่ตนเอง เช่น อาจทำให้หัวใจเต้นแรง ควบคุมสติไม่อยู่ เกิดความทุกข์แก่ตนฝ่ายเดียว

3. ฝึกให้เด็กรู้จักตนเองอย่างแท้จริงในด้านต่าง ๆ เช่น รู้จักนิสัยของตนเอง รู้จักพิจารณาตนเองว่ามีข้อดีข้อเสียที่จะต้องแก้ไขอย่างไร อาจเขียนข้อดี ข้อเสีย ข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขให้มีนิสัยดีขึ้น และปฏิบัติในสิ่งที่ดีขึ้นต่อไป

ทศพร ประเสริฐสุข (2542, หน้า 101-105) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กสรุปได้ว่า ปัญหาของเด็กในโรงเรียนมีตั้งแต่ปัญหาเล็กน้อยไปจนถึงปัญหาใหญ่ ๆ เด็กที่มีปัญหาหรือเด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม เป็นเด็กที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกไม่เหมาะสมกับสถานการณ์และไม่เป็นที่ยอมรับของครู เช่น ส่งเสียงดังขณะที่ครูสอน ไม่ทำงานที่ครูมอบหมาย บางพฤติกรรมอาจก่ออันตรายแก่เพื่อนร่วมชั้นและต่อตัวนักเรียนเอง เช่น การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น ก่อความวุ่นวายในชั้นเรียน จนทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนต้องหยุดชะงัก เป็นต้น บางลักษณะอาจเป็นพฤติกรรมทางด้านการถดถอย หลีกหนีจากความจริง เพื่อฝันหรือเชื่องซึม เป็นต้น

ในทางจิตวิทยาเชื่อว่าพฤติกรรมทุกชนิดย่อมมีสาเหตุ เมื่อครูพบพฤติกรรมที่เป็นปัญหา อาจจะวิเคราะห์ได้จากสาเหตุที่เกิดดังนี้

1. พัฒนาการทางกาย ได้แก่ ความไม่ครบถ้วน ความสมบูรณ์ของอวัยวะ เช่น พิกัดตาบอด ขาดนิ้ว ผอมเกินไป อ้วนเกินไป
2. พัฒนาการทางสังคม ได้แก่ สังคมในครอบครัว สังคมรอบๆ ตัว เพื่อน ๆ เพื่อนบ้าน ครอบครัวที่พ่อแม่แตกแยกหรือครอบครัวที่อบอุ่น จะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็ก
3. พัฒนาการทางจิตใจ ได้แก่ สะเทือนใจอย่างรุนแรงเนื่องจากพ่อแม่ตายตั้งแต่ยังเล็ก ๆ ขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว หน้าตาซีเหว มีแผลเป็นชัดเจน เกิดในครอบครัวที่ด่าด้อย ครอบครัวยากจนถูกบีบคั้นมาก พ่อแม่ไม่ให้ความสนใจ เป็นต้น เด็กที่มีพัฒนาการทางจิตใจดี สุขภาพจิตก็จะดี มองคนในแง่ดี เป็นคนรักคนอื่น พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นอย่างเห็นได้ชัด

บทสรุป เมื่อพบนักเรียนที่มีปัญหาในโรงเรียนสิ่งแรกที่ควรคำนึงถึงคือ พฤติกรรมทุกชนิดต้องมีสาเหตุ ทางที่ดีแล้วควร หาพฤติกรรมนั้นเกิดมาจากสาเหตุใด โดยวิเคราะห์จากสถานการณ์ในอดีตและปัจจุบันของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของเด็ก เมื่อทราบสาเหตุแล้วอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา การปรับพฤติกรรม ฯลฯ เพื่อให้เด็กลดการกระทำที่เป็นปัญหาลง

ฝึกอบรมอาจเนื่องจากความต้องการฝึกอบรม เพื่อให้บุคลากรแต่ละคนทำงานตามหน้าที่ของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นหรือเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของคนในองค์กร เพื่อให้งานบรรลุประสงค์ หน้าที่ในการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม ควรเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรต้นสังกัด สมาชิกขององค์กร แต่ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือ หัวหน้าโครงการฝึกอบรม ซึ่งต้องศึกษาวิเคราะห์งานและปัญหาต่าง ๆ ในองค์กรซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม

ประหยัด จิระวรพงศ์ (ม.ป.ป., หน้า 82) และกองฝึกอบรมกรมส่งเสริมการเกษตร (สุรพงษ์ มีศรี, 2540, หน้า 19) ได้เสนอความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรมว่าสามารถกระทำได้ โดยสรุปว่าวิธีการสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรมว่าทำได้ โดย

1. การสังเกต
2. การสัมภาษณ์
3. การสอบถาม
4. การศึกษาแผนงาน
5. การวิเคราะห์งานและปริมาณการทำงาน

สรุปได้ว่า ในการดำเนินการฝึกอบรม การสำรวจหาความจำเป็นที่จะต้องฝึกอบรมก่อน เพื่อการจัดการฝึกอบรมให้สอดคล้องและเป็นไปตามความต้องการและสนองตอบต่อบุคคลที่ต้องการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งๆ

วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมจะให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายนั้น วัตถุประสงค์จะเป็นตัวชี้ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ดังนี้

เป็รื่อง กุมุท (2520, หน้า 2) กล่าวว่า ประเภทและวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมแบ่งได้ ดังนี้

1. การฝึกอบรมก่อนประจำการ (Per-Service training) วัตถุประสงค์เพื่อให้เขาสามารถปรับตัวหรือคุ้นเคยกับสถานที่ กระบวนการทำงาน และบุคลากรที่จะต้องมีความสัมพันธ์ภาพในการทำงานกันต่อไป
2. การฝึกอบรมบุคลากรประจำการ (In-Service Training) วัตถุประสงค์เป็นการฝึกอบรมหรือการสอนที่จัดเป็นพิเศษหรือเฉพาะคนที่ทำงานอยู่แล้ว รวมกับบุคคลในวงการอาชีพต่าง ๆ โดยมุ่งที่จะเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของคนเหล่านั้น

วุฒิชัย จานง(2523, หน้า 2) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมมี 3 ประการ

1. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ
2. เพื่อปรับปรุงส่งเสริมทักษะ ในการทำงานให้ดีขึ้น
3. เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยม ความเชื่อและบรรทัดฐานทางสังคม

ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นพฤติกรรมภายในบุคคล

น้อย ศิริโชติ (2524, หน้า 9) ได้แบ่งวัตถุประสงค์การฝึกอบรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การฝึกอบรมเพื่อให้บุคลากรสามารถที่จะทำงาน ในตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

2. การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้ถึงขีดความสามารถ เพื่อสับเปลี่ยนโยกย้ายบุคลากรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและเพื่อเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งต่อไปในอนาคต

ดังนั้น การฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์ซึ่งประกอบไปด้วยพฤติกรรม 3 พฤติกรรมหลัก คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ถ้าผู้เข้ารับการฝึกอบรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมนั้น ๆ ผลที่ได้จะมีคุณภาพเพิ่มขึ้นทั้งบุคคลและผลผลิตขององค์การ รวมถึงบรรยากาศในการทำงานและความร่วมมือร่วมใจในการทำงานที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้องค์การนั้น ๆ เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

การฝึกอบรมกับการเรียนรู้

ประหยัด จิระวรพงศ์(ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการปฏิบัติและประสบการณ์ที่มีมาก่อน

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533, หน้า 80) เสนอแนวคิดสรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ จนถึงขั้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือแนวทางปฏิบัติและความสามารถทั้งหลายที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้โดยตรงหรืออาจหมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ทั่วไปมักเน้นที่ผลอันเกิดจากการกระทำ

ฉลอง มาปริดา (2538, หน้า 1) กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นจากการที่ได้ผ่านประสบการณ์และผลแห่งการเปลี่ยนแปลงในด้านสมอง ด้านร่างกาย และด้านอารมณ์ความรู้สึก

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งภายหลังจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การฝึกหัดปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พฤติกรรมการแสดงออกหรือการกระทำต่อสถานการณ์ใด ๆ จะเปลี่ยนแปลงจากที่เคยกระทำมาก่อน

ประโยชน์ของการฝึกอบรม

การฝึกอบรม ในปัจจุบันเป็นเครื่องมือใช้สำหรับการพัฒนาบุคลากรในองค์กร ถ้าพิจารณาอย่างเพียงผิวเผินดูเหมือนว่าการฝึกอบรมในแต่ละครั้ง ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ เวลา และแรงงาน ถ้าองค์กรนั้น ๆ ให้ความสำคัญกับบุคลากร เนื่องจากเมื่อบุคลากรได้เข้ารับการอบรม ให้มีความรู้ความชำนาญ และมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานแล้ว จะทำให้องค์กรมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและได้รับประโยชน์ ถึงแม้บางครั้งไม่สามารถวัดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ แต่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ

1. ตัวผู้ปฏิบัติงานจะมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่สามารถช่วยให้งานดีขึ้น ทั้งผู้ที่เข้าทำงานใหม่หรือผู้ที่ทำงานอยู่แล้ว ให้ได้รับความเจริญก้าวหน้า
2. ทำให้เกิดขวัญ กำลังใจ มีทัศนคติที่ดี ลดการขาดงาน เพิ่มความจงรักภักดีต่อองค์กร
3. ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความชำนาญ สามารถเพิ่มผลผลิต ลดปัญหาในการทำงาน รู้จักวิธีใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ อีกทั้งยังช่วยให้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย
4. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้บังคับบัญชา ไม่ต้องเสียเวลาในการสอนมาก
5. ช่วยแก้ปัญหาของการบริหารงาน เช่น ลดการขัดแย้งในการทำงาน ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี แก้ปัญหาการขาดแคลนผู้ปฏิบัติงานในบางตำแหน่ง
6. เกิดความมั่นคงขององค์กร เนื่องจากการฝึกอบรมจะช่วยให้การปฏิบัติงานมีการพัฒนาอยู่เสมอ ถ้าขาดแคลนผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งใดก็สามารถแทนได้ และยังช่วยลดการร้องเรียนจากผู้รับบริการอีกด้วย (ชีราพร หนูฤทธิ์, 2532, หน้า 28)

เริงลักษณ์ โรจน์พันธ์ (2529, หน้า 9) กล่าวถึง ประโยชน์ของการฝึกอบรม สรุปได้ดังนี้

1. การฝึกอบรมทำให้วิธีปฏิบัติงานดีขึ้น
 2. การฝึกอบรมช่วยลดค่าใช้จ่ายแรงงาน และเวลาในการปฏิบัติงานให้น้อยลง
 3. การฝึกอบรมช่วยลดเวลาเรียนรู้วิธีการปฏิบัติงานให้น้อยลง
 4. การฝึกอบรมช่วยแบ่งเบาภาระการปฏิบัติได้อย่างดีและถูกต้อง
 5. การฝึกอบรมทำให้สายงานบังคับบัญชา การควบคุม การบริหาร การติดต่อและการประสานงานและความร่วมมือดีขึ้น ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน
 6. การฝึกอบรมช่วยส่งเสริมจิตใจและศีลธรรมของผู้ปฏิบัติงานให้ดีขึ้น
 7. การฝึกอบรมช่วยส่งเสริมกระตุ้นเตือนผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงาน เพื่อความก้าวหน้าในการทำงานของตนตามปกติ การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง และการโยกย้ายข้าราชการในหน่วยงาน
- ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว มักได้รับการพิจารณาก่อนเพราะถือว่าเป็นผู้ที่รู้งาน

7. การฝึกอบรม ช่วยให้ระบบและวิธีการทำงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น รู้จักนำความรู้จากที่การฝึกอบรมมาพิจารณาความผิด ถูก มาปฏิบัติงานจะช่วยให้มีการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องของการปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่า การฝึกอบรมย่อมเกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ทำให้การทำงานดีขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ความถนัด และประสบการณ์ตลอดจนเจตคติที่ดีต่อการทำงานและเพื่อนร่วมงาน ทำให้งบประมาณ เวลาจะใช้อย่างประหยัด ส่งผลดีต่อองค์การโดยตรง

ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับชุดฝึกอบรม

ชุดฝึกอบรม (Training Packages) เป็นเครื่องมือการฝึกอบรมอย่างหนึ่งซึ่งจัดขึ้นตอนของกระบวนการของการจัดทำสื่อการฝึกอบรมในลักษณะสื่อประสม เป็นการนำสื่อฝึกอบรมหลายๆ ส่วนประกอบ ชุดการฝึกอบรมอีกนัยหนึ่งก็คือ ชุดการสอนซึ่งเป็นสื่อประสมมีสื่อหลายชนิด อาจเป็นบทเรียนสำเร็จรูป แบบฝึกปฏิบัติ สไลด์เทป เทปประกอบการเรียน วีดิทัศน์ ซึ่งมีระบบการผลิตที่สอดคล้องกับวิชา หน่วย หรือหัวข้อเรื่องการอบรม เพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดการเรียนรู้ที่คงทนถาวร ชุดฝึกอบรมจึงนับว่าเป็นนวัตกรรมการศึกษาอย่างหนึ่งที่ช่วยจัดปัญหาในการเรียนการสอน ในการฝึกอบรมบางประการ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาและอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม

เสาวนีย์ สิกขบัณฑิต (2528) ได้กล่าวถึงหลักการและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการผลิตชุดการสอน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการผลิตชุดฝึกอบรมได้เช่นกัน ดังนี้

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) นักการศึกษาได้นำหลักจิตวิทยาในด้านความแตกต่างระหว่างบุคคลมาใช้ เพราะถือว่าการฝึกอบรมนั้นไม่สามารถป้อนผู้รับการฝึกอบรม ให้เป็นแม่พิมพ์เดียวกันได้ในช่วงเวลาที่เท่ากัน เพราะผู้รับการฝึกอบรมแต่ละคน จะเรียนรู้ตามวิถีทางของเขา และใช้เวลาฝึกอบรมในเรื่องหนึ่งๆ ที่แตกต่างกันไป ความแตกต่างเหล่านี้ มีความแตกต่างในด้านความสามารถ (Ability) สติปัญญา (Intelligence) ความต้องการ (Need) ความสนใจ (Interest) ร่างกาย (Physical) อารมณ์ (Emotion) และสังคม (Social) ด้วยเหตุผลที่คนเรามีความแตกต่างกันดังกล่าว ผู้สร้างชุดฝึกอบรมจึงพยายามที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด ในการที่จะทำให้ผู้รับการฝึกอบรมได้เรียนรู้อย่างบรรลุผลสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในชุดนั้นๆ ซึ่งวิธีที่เหมาะสมที่สุดวิธีหนึ่งก็คือ การจัดการฝึกอบรมรายบุคคล หรือ

การจัดการฝึกอบรมตามเอกัตภาพ หรือการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีอิสระในการฝึกอบรมตามความแตกต่างของแต่ละคน

2. การนำเสนอประสมมาใช้ (Multi-media Approach) เป็นการนำเอาสื่อการฝึกอบรมหลายประเภทมาใช้สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ความพยายามอันนี้ก็เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการฝึกอบรม จากเดิมที่เคยยึดวิทยากรเป็นแหล่งให้ความรู้หลัก มาเป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้รับการฝึกอบรม ได้เรียนรู้ด้วยการใช้แหล่งความรู้จากสื่อประเภทต่างๆ

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) จิตวิทยาการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้รับการฝึกอบรมเรียนรู้ได้โดย

3.1 เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ด้วยตนเอง

3.2 ตรวจสอบผลการเรียนรู้ของตนเองว่าถูกหรือผิดได้ทันที

3.3 มีการเสริมแรง คือ ผู้รับการฝึกอบรมจะเกิดความภาคภูมิใจ ดีใจที่ตนเองทำได้ถูกต้อง เป็นการให้กำลังใจที่จะเรียนรู้ต่อไป ถ้าตนเองทำไม่ถูกต้องจะได้ทราบว่าที่ถูกต้องนั้นคืออะไร จะได้ไตร่ตรอง พิจารณาทำให้เกิดความเข้าใจ ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดความท้อถอยหรือสิ้นหวังในการเรียนรู้ เพราะเขามีโอกาสที่จะสำเร็จได้เหมือนคนอื่น

3.4 เรียนรู้ไปทีละขั้นตามความสามารถและความสนใจของตนเอง

4. การใช้วิธีวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) โดยจัดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัยของผู้รับการฝึกอบรม ทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดไว้ในชุดฝึกอบรม จะสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการตรวจสอบเช็คทุกขั้นตอนและทุกอย่างจะต้องสัมพันธ์สอดคล้องกันเป็นอย่างดี มีการทดลอง ปรับปรุงจนมีประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานเป็นที่เชื่อถือได้ จึงจะนำออกมาใช้

ลักษณะของชุดฝึกอบรม

ผลจากความเจริญก้าวหน้า ด้านการสื่อสาร การบริหาร การพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ และการยอมรับทฤษฎีเชิงมนุษย์ ทำให้สื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองในลักษณะต่าง ๆ ถูกนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ ที่พัฒนาขึ้นโดยอาศัยหลักการสอนแบบโปรแกรม ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

ลักษณะแรก เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ อย่างกระฉับกระเฉง คือ ให้มีการเรียนรู้ด้วยการกระทำกิจกรรมด้วยตนเอง โดยการตอบคำถาม มีปฏิริยาโต้ตอบกับคำถาม เป็นต้น

ลักษณะที่สอง ให้ผู้เรียนได้ทราบผลการเรียนของตนเองในทันที โดยให้ทราบถึงคำตอบถูกต้อง ซึ่งเรียกว่าข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งถ้าจัดให้เป็นสิ่งที่พึงพอใจก็จะเป็นการเสริมแรงให้ผู้เรียนอยากเรียนต่อไป

ลักษณะที่สาม ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์แห่งความสำเร็จเป็นระยะ ๆ โดยการเสริมแรงตามลักษณะที่สอง ซึ่งควรจัดอย่างฉับพลันทันทีซึ่งจะเป็นผลดีต่อการเรียนรู้ ซึ่งหากล่าช้าออกไป ตัวเสริมแรงก็จะลดประสิทธิภาพของการเสริมแรงลง

ลักษณะที่สี่ การจัดลำดับเนื้อหาเป็นขั้นตอนย่อยๆ ต่อเนื่องกัน คือ เริ่มจากเรื่องง่ายๆ หรือสิ่งที่รู้แล้วเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจเริ่มแรกก่อน แล้วจึงค่อยเพิ่มความยากขึ้นตามลำดับ

สื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองที่พัฒนาขึ้นโดยอาศัยหลักการสอนแบบโปรแกรม มีรูปแบบการเสนอเนื้อหา 3 รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเสนอเนื้อหาแบบโปรแกรมชนิดเส้นตรง (Linear Programmed)

มีลักษณะการเสนอเนื้อหาเป็นกรอบย่อยๆ แต่ละกรอบมีเนื้อหายาวประมาณ 2-3 บรรทัดจัดเรียงตามลำดับความยากง่าย ผู้เรียนต้องเรียนตามลำดับเหมือนกันทุกคนตั้งแต่กรอบแรกถึงกรอบสุดท้ายจะข้ามกรอบใดไม่ได้ เมื่อศึกษาเนื้อหาแต่ละกรอบจบแล้ว จะมีคำถามชนิดเติมคำ เลือกตอบ หรือแบบถูกผิด ให้ผู้เรียนตอบคำถามดังกล่าว หลังจากตอบคำถามแล้วผู้เรียนสามารถทราบคำตอบได้ทันที จากการเปิดดูเฉลยในหน้าถัดไป หรือในตอนท้ายของกรอบเนื้อหา

รูปแบบที่ 2 การเสนอเนื้อหาแบบโปรแกรมชนิดสาขา (Branching Programmed)

มีลักษณะการเสนอเนื้อหาเป็นตอนๆ ตามด้วยคำถามแบบเลือกตอบ 2-3 ตัวเลือก ในตอนท้ายของตัวเลือกแต่ละตัวจะมีคำสั่งให้เปิดดูเฉลย หากตอบถูกก็จะถูกสั่งให้เรียนในกรอบต่อไปได้ แต่หากตอบผิดก็จะมีคำสั่งให้กลับไปศึกษากรอบเดิมใหม่ หรือให้อ่านคำอธิบายเพิ่มเติมแล้วจึงกลับไปตอบคำถามในกรอบที่ 1 ใหม่ ลักษณะดังกล่าวจะแตกต่างจากการเสนอเนื้อหาแบบโปรแกรมเส้นตรงคือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเรียนทุกกรอบเหมือนกันหมด ผู้เรียนเก่งอาจข้ามบางกรอบไปได้

รูปแบบที่ 3 การเสนอเนื้อหาแบบโปรแกรมเสริมประกอบ (Adjunct Programmed)

มีลักษณะการเสนอเนื้อหาเป็นตอนใหญ่ๆ คล้ายกับการเขียนตำราหรือบทความ ตามด้วยคำถามเชิงวินิจฉัย (Diagnosis Question) เป็นระยะๆ พร้อมกับเฉลยคำตอบในทันที จุดมุ่งหมายของการเสนอเนื้อหาตามโปรแกรมนี้นี้ เพื่อแก้ข้อบกพร่องของตำราโดยทั่วไปที่เสนอเนื้อหาอย่างกว้างๆ ซึ่งหลายตอนอาจไม่มีความจำเป็น ไม่ตรงตามความต้องการ และการนำไปใช้ จึงเลือกสรรเนื้อหาเฉพาะส่วนที่สำคัญ และจำเป็นเท่านั้น

การเสนอเนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองสามรูปแบบนี้ เพรสซี่ (Pressey) ซึ่งเป็นผู้พัฒนารูปแบบการเสนอเนื้อหาแบบโปรแกรมเสริมประกอบ ให้ข้อคิดเห็นว่า รูปแบบแรกนั้นเป็นการเสนอเนื้อหา ที่แบ่งเนื้อหาออกเป็นกรอบเล็ก ๆ มากเกินไป ทำให้ขาดความต่อเนื่องและลักษณะภาพรวม ส่วนรูปแบบที่สองนั้นมุ่งแต่การอธิบายและให้เหตุผล ไม่คำนึงถึงการปรับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ความเบื่อหน่ายของผู้เรียนเก่งและการสับสนเปลี่ยนเนื้อหามาก

อย่างไรก็ตาม ไม่มีผลการศึกษาหรือวิจัยใดที่ยืนยันได้ว่ารูปแบบใดจะดีกว่ากัน ดังนั้น การนำไปใช้จึงขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้พัฒนาเองว่ารูปแบบใดจะมีความเหมาะสมกับประชากรเป้าหมาย และมีความสะดวกต่อผู้พัฒนามากกว่ากัน

การหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรม

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523 ก, หน้า 494-497) ได้กล่าวถึงหลักการและทฤษฎีที่ใช้ในการหาประสิทธิภาพชุดการสอนซึ่งสามารถนำมาใช้ในการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมได้ ว่าการหาประสิทธิภาพของชุดการสอน หมายถึง การนำเอาชุดการฝึกอบรมไปทดลองใช้เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุง แล้วนำไปทดลองจริง

ประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมเป็นเกณฑ์ที่ผู้สอนคาดหมายว่า ผู้ที่เข้าอบรมจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นที่พึงพอใจโดยถือว่าชุดการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ เช่น 80/ 80 หมายความว่า จำนวนนักเรียนร้อยละ 80 ขึ้นไปมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80

การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานให้มีค่าเท่าใดนั้น ให้ผู้สอบเป็นผู้พิจารณาตามความพอใจโดยปกติเนื้อหาที่เป็นความรู้ความจำมักจำตั้งไว้ 80/ 80, 85/ 85 หรือ 90/ 90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะหรือเจตคติศึกษาดังไว้ที่ 75/75

อิทธิพร ศรียมก (2525, หน้า 247) กล่าวว่า การหาประสิทธิภาพของชุดการสอนซึ่งสามารถนำมาใช้กับชุดฝึกอบรมได้ มีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ

เกณฑ์ประสิทธิภาพ หมายถึง ระดับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีหลายเกณฑ์ เช่น ตั้งแต่ 75/ 75, 80/ 80, 85/ 85, 90/ 90 และ 95/ 95 การตั้งเกณฑ์ประสิทธิภาพเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้วิจัย แต่ก็ไม่ควรตั้งไว้ต่ำเพราะตั้งเกณฑ์เท่าใดมักจะได้เท่านั้นโดยปกติเนื้อหาที่เป็นความรู้ความจำตั้งไว้ 80/80, 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะหรือเจตคติศึกษาดังไว้ 75/ 75

2. การหาประสิทธิภาพ

เมื่อผลิตชุดฝึกอบรมขั้นต้นฉบับแล้วต้องนำชุดฝึกนี้ไปหาประสิทธิภาพมีขั้นตอนดังนี้
ครั้งที่ 1 ทดลองกับนักเรียน 3 คนปฏิบัติตามขั้นตอนของชุดฝึกอบรมแล้วเก็บข้อมูลมาปรับปรุงข้อมูลที่ได้ในครั้งนี้อีกนำไปทดลองครั้งที่ 2

ครั้งที่ 2 ทดลองกับนักเรียน 3 - 10 คน โดยที่นักเรียนที่เรียนอ่อน ปานกลางและเก่งคละกัน แล้วนำมาปรับปรุงอีกครั้ง

ครั้งที่ 3 ใช้สอนกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดลอง

เมื่อทำการทดสอบหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่างแล้ว ให้นำเอาคะแนนของนักเรียนทั้งหมดมารวมกัน หาค่าเฉลี่ยแล้วเทียบส่วนหาค่าร้อยละ และหาความก้าวหน้าของนักเรียนให้นำผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมาเปรียบเทียบกัน

ชุดการสอน

จากความหมาย

ที่นักการศึกษาและเทคโนโลยีการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ พอสรุปได้ว่าการสอน หมายถึง ชุดสื่อประสมซึ่งผลิตขึ้นมาอย่างมีระบบ มีความสมบูรณ์เบ็ดเสร็จในตัวเอง โดยมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชุดการสอนเป็นนวัตกรรมในการผลิตและการใช้สื่อการสอน ที่เริ่มมีบทบาทต่อการเรียนการสอนทุกระดับในปัจจุบันและในอนาคต เพราะชุดการสอนจะเป็นแนวทางใหม่ที่จะช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะชุดการสอนเป็นระบบของการวางแผนการสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของเนื้อหาวิชานั้นๆจึงทำให้เกิดประโยชน์และคุณค่าในการเรียนการสอนอย่างมาก

1. ความหมายของชุดการสอน

ความหมายของชุดการสอน นักการศึกษาและนักเทคโนโลยีทางการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศได้ให้นิยามไว้ดังนี้

ชุดการสอนเป็นระบบการนำสื่อประสมที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ของแต่ละหน่วยมาช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ชุดการสอนนิยมจัดไว้ในกล่องหรือซอง แยกเป็นหมวดๆภายในชุดการสอนจะประกอบด้วยคู่มือการสอนใช้ชุดการสอน สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหาและประสบการณ์ อาทิ เช่น รูปภาพ สไลด์เทป ภาพยนตร์ แผ่นคำบรรยาย วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2521)

ชุดการสอน หมายถึง ระบบการผลิตและการนำสื่อการเรียนหลายๆอย่างมาสัมพันธ์กันและมีคุณค่าส่งเสริมซึ่งกันและกัน สื่อการเรียนเหล่านี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สื่อประสมนำมาใช้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525)

ชุดการสอน เป็นสื่อประสมที่ได้จากระบบการผลิตและการนำสื่อการสอนที่สอดคล้องกับวิชาและวัตถุประสงค์ ช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสามารถ หรือทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ (สันศักดิ์ ภิบาลสุข และ พิมพ์ใจ ภิบาลสุข, 2525)

ชุดการสอน หมายถึง การวางแผนโดยใช้สื่อต่างๆร่วมกันหรือหมายถึงการใช้สื่อประสมเพื่อสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และเป็นไปตามจุดประสงค์ที่วางไว้ โดยจัดไว้ในลักษณะเป็นซองเป็นกล่อง (วาสนา ชาวหา, 2525)

ชุดการสอน หมายถึง สื่อการเรียนหลายๆอย่างประกอบกันจัดเข้าไว้ด้วยกันเป็นชุด (Package) เรียกว่าสื่อประสม (Multimedia) เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น Learning Package, Instructional Kits หรือ Self Instructional Unit (บุญชม ศรีสะอาด, 2528)

ชุดการสอน หมายถึงการใช้สื่อการสอนตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป ร่วมกันเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ตามที่ต้องการ สื่อนำมาใช้ร่วมกันจะต้องส่งเสริมประสบการณ์ ซึ่งกันและกันตามลำดับขั้นที่จัดไว้เป็นชุด บรรจุในกล่องหรือกระเป๋า (บุญเกื้อ ครัวญหาเวช, 2530)

ชุดการสอน หมายถึง การรวมเอาวัสดุเพื่อการเรียนการสอนที่ประกอบด้วยสื่อมากกว่าหนึ่งชนิดขึ้นไป มาจัดระบบไว้อย่างเกี่ยวเนื่องกันในการสอนเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง (วารินทร์ รัตนิพรหม, 2531)

จากความหมายที่นักการศึกษาและเทคโนโลยีการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว จึงพอสรุปได้ว่าการสอน หมายถึง ชุดสื่อประสมซึ่งผลิตขึ้นมาอย่างมีระบบ มีความสมบูรณ์เบ็ดเสร็จในตัวเอง โดยมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. บทบาทและความสำคัญของชุดการสอน

ชุดการสอนเป็นนวัตกรรมในการผลิตและการใช้สื่อการสอน ที่เริ่มมีบทบาทต่อการเรียนการสอนทุกระดับในปัจจุบันและในอนาคต เพราะชุดการสอนจะเป็นแนวทางใหม่ที่จะช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะชุดการสอนเป็นระบบของการวางแผนการสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของเนื้อหาวิชานั้น ๆ จึงทำให้เกิดประโยชน์และคุณค่าในการเรียนการสอนอย่างมาก

ดังนั้นในปัจจุบัน ชุติการสอนจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการเรียนการสอนและการจัดการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

3. มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

การใช้ชุติการสอนจะทำให้ลักษณะการเรียนการสอนในชั้นเรียน เปลี่ยนแปลงไปจากการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มาสู่การให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมเรียนรู้ด้วยตนเอง และทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน โดยเนื้อหาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สื่อการเรียนการสอนที่มีความสมบูรณ์ที่ผู้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ครูจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ประสานงานให้การทำกิจกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น สภาพของห้องเรียนจะเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวาที่ผู้เรียนมีความเคลื่อนไหวสนใจในการเรียนและทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์อย่างเต็มที่

4. มีบทบาทต่อการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น

ชุติการสอน เป็นระบบการนำสื่อประสมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ของหน่วยใดหน่วยหนึ่ง โดยเฉพาะ มีสื่อการสอนที่อยู่ในรูปวัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการเกิดการเรียนรู้เนื้อหาวิชาได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มสูงขึ้น หลังจากที่ได้เรียนรู้จากชุติการสอนแล้ว

5. ชุติการสอนมีบทบาทที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของปริมาณประชากรที่ต้องการศึกษาเพิ่มขึ้น และวิทยาการ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว โดยชุติการสอนสามารถจัดให้เกิดการเรียนรู้ได้พร้อมกันเป็นจำนวนมาก ๆ ได้ ชุติการเรียนรายบุคคลทั้งระบบทางไกลและใกล้เป็นต้นและนอกจากนี้ ชุติการสอนยังสามารถปรับเปลี่ยนและแก้ไขให้เกิดความรู้และวิทยาการที่ใหม่ ๆ ได้

6. มีบทบาทสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ไปสู่ปรัชญาการศึกษาในแนวพัฒนาการได้อย่างเต็มที่โดยที่ชุติการสอน เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นที่ตัวเรียนเป็นสำคัญ ยึดหลักให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ครูเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำและประสานกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้จากการได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงและถาวรยิ่งขึ้นได้

7. แนวคิดพื้นฐานและหลักการในการผลิตชุติการสอน

แนวคิดที่นำไปสู่การผลิตชุติการสอนศาสตราจารย์ ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดที่จะเป็นแนวทางในการผลิตชุติการสอนไว้ดังนี้

แนวคิดแรก การประยุกต์ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล นักการศึกษาได้นำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความต้องการ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านความสามารถ สติปัญญา ความต้องการ ความสนใจ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และความแตกต่างปลีกย่อยอื่น ๆ ดังนั้นในการนำเอาหลักความแตกต่างเหล่านี้มาใช้ในการกระบวนการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล วิธีการเหมาะสมที่สุดคือ การจัดการสอนรายบุคคลหรือการศึกษาตามเอกัตภาพและการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นวิธีการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้มีอิสระในการเรียนตามสติปัญญา ความสามารถและความสนใจ โดยมีครูคอยแนะนำช่วยเหลือตามความเหมาะสม ปัจจุบันได้มีการทดลองและวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับการสอนรายบุคคลอย่างกว้างขวางในทุกระดับการศึกษา จนเป็นที่ยอมรับว่าการสอนวิธีนี้กำลังจะก้าวหน้าไกลออกไป โดยมีเทคโนโลยีทางการศึกษาใหม่ๆ เป็นเครื่องมือช่วยให้การสอนรายบุคคลดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายปลายทาง

แนวคิดที่สอง ความพยายามที่จะเปลี่ยนการเรียนการสอนไปจากเดิมที่เคยยึด “ครู” เป็นแหล่งความรู้หลัก มาเป็นการจัดประสบการณ์ผู้เรียนด้วยการใช้แหล่งความรู้จากสื่อการสอนแบบต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ การนำสื่อการสอนมาใช้นี้จะต้องจัดให้ตรงเนื้อหาและประสบการณ์ตามหน่วยการสอนของวิชาต่างๆ โดยนิยมจัดในรูปของชุดการสอน การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ครูจะถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนเพียงหนึ่งในสามของเนื้อหาทั้งหมด ส่วนอีกสองในสามผู้เรียนจะศึกษาด้วยตนเองจากที่ผู้สอนเตรียมไว้ให้ในรูปของชุดการสอนและที่ผู้สอนชี้แหล่งและแนวทางให้

แนวคิดที่สาม การใช้วัสดุทัศนอุปกรณ์ได้เปลี่ยนและขยายตัวออกไปเป็นสื่อการสอนซึ่งคลุมถึงการใช้องค์สิ่งเปลี่ยน (วัสดุ) เครื่องมือต่าง ๆ (อุปกรณ์) และกระบวนการ

แนวคิดในเรื่องการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ได้เปลี่ยนและขยายตัวออกไป แต่เดิมนั้นการผลิตและการใช้สื่อการสอนมักออกมาในรูปต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างใช้เป็นสื่อเดี่ยว ๆ มิได้มีการจัด ระบบการใช้สื่อหลายอย่างมาผสมผสานกันให้เหมาะสม และใช้เป็นแหล่งความรู้สำหรับผู้เรียนแทนการใช้ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนตลอดเวลา แนวโน้มใหม่จึงเป็นการผลิตสื่อการสอนแบบประสมให้เป็นชุดการสอน อันจะมีผลต่อการใช้สื่อ “เพื่อช่วยครูสอน” คือครู เป็นผู้หยิบอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้ในการใช้สื่อการสอน “เพื่อช่วยผู้เรียนเรียน” คือให้ผู้เรียนหยิบและใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยอยู่ในรูปของชุดการสอน

แนวคิดที่สี่ แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนผู้เรียนในห้องเรียน มีลักษณะเป็นทางเดียวคือ ครูเป็นผู้นำและผู้เรียนเป็นผู้ตาม ครูมิได้เปิด โอกาสให้ผู้เรียนแสดง

คิดเห็นอย่างเสรี ผู้เรียนจะมีโอกาสพูดก็ต่อเมื่อครูให้พูด การตัดสินใจของผู้เรียนส่วนใหญ่มักจะตามครูผู้เรียนเป็นฝ่ายเอาใจครูมากกว่าครูเอาใจผู้เรียน ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนในห้องเรียนนั้น แทบจะไม่มีเลยเพราะครูส่วนใหญ่ไม่ชอบผู้เรียนคุยกันผู้เรียนจึงไม่มีโอกาสฝึกฝนทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะและเชื้อฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อเติบโตจึงทำงานร่วมกันไม่ได้ นอกจากนี้ปฏิริยาสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมก็มักอยู่กับเพียงข้อลักระดานข้อลัด และแบบเรียนในห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ หรือบริเวณอันไม่ค่อยสวยงามนัก ครูไม่เคยพานักเรียนออกไปสู่สภาพภายนอกห้องเรียน การเรียนการสอนจึงจัดอยู่เพียงในห้องเรียนเป็นส่วนใหญ่แนวโน้มในปัจจุบันและอนาคตของกระบวนการเรียนรู้ จึงต้องนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้ในการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมร่วมกันทฤษฎีและกระบวนการร่วมนั้นจึงเป็นแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งนำมาสู่การจัดระบบการผลิตสื่อการสอนออกมาในรูปของชุดการสอน

แนวคิดที่ห้า แนวคิดในการนำหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ โดยจัดสภาพการออกมา เป็นการสอนแบบ โปรแกรม ซึ่งหมายถึง ระบบการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน 1) ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตนเอง 2) มีทางเลือกว่าการตัดสินใจหรือการทำงานของตนถูกหรือผิดอย่างไร 3) มีการเสริมแรงบวกที่นำมาให้ผู้เรียนภาคภูมิใจที่ได้ทำถูกหรือคิดถูกอันจะทำให้กระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีกในอนาคต และ 4) ได้ค่อยเรียนรู้ไปที่ละขั้นตามความสามารถและความสนใจ อันได้แก่การสาธิตทดลองและกิจกรรมต่าง ๆ เดิมนั้น การผลิตและการใช้สื่อการสอนมักออกมาในรูปต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างใช้ เป็นสื่อเดี่ยว มิได้มีการจัดระบบการใช้สื่อหลายอย่างบูรณาการให้เหมาะสม และใช้เป็นแหล่งความรู้สำหรับนักเรียนแทนการใช้ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนอยู่ตลอดเวลา แนวโน้มใหม่จึงเป็นการผลิตสื่อการสอนแบบประสมให้เป็นชุดการสอน อันจะมีผลต่อการใช้ของครู คือเปลี่ยนจากการใช้สื่อ “เพื่อช่วยครูสอน” คือครูเป็นผู้หยิบใช้อุปกรณ์ต่างๆ มาเป็นการใช้สื่อการสอน “เพื่อช่วยนักเรียนเรียน” คือ ให้นักเรียนได้หยิบฉวยและใช้สื่อการสอนต่างๆ ด้วยตัวของนักเรียนเอง โดยอยู่ในรูปของชุดการสอน

จากแนวคิดทั้งหมดนั้น พอจะวิเคราะห์ให้เห็นเป็นแนวทางในการผลิตชุดการสอนได้ดังนี้

แนวคิดที่หนึ่ง แนวคิดดังกล่าวแล้ว จะเป็นแนวทางให้เกิดความคิดที่จะผลิตหรือวางแผนการสอน และผลิตสื่อประสมที่จะช่วยแก้ปัญหาหรือสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล

ที่ผู้เรียนสามารถก้าวหน้าไปตามความพร้อมความถนัด และความสามารถแต่ละคนได้อย่างเต็มที่
ในลักษณะเป็นชุดการสอนรายบุคคลหรือให้ผู้เรียนรู้จากการทำกิจกรรมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ
เพื่อให้ผู้เรียนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ให้มากที่สุด

แนวคิดที่สอง แนวคิดนี้จะเป็นการเปลี่ยนศูนย์กลางการเรียนรู้จากครูมาเป็นผู้เรียน
โดยตรง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างเต็มที่ และมั่นคงถาวร โดยการให้ผู้เรียนได้
ศึกษาเรียนรู้จากสื่อ หรือแหล่งความรู้ที่ครูถ่ายทอดหรือจัดเตรียมเอาไว้ให้ด้วยตนเองในรูปของสื่อ
ประสมหลาย ๆ รูปแบบ

แนวคิดที่สาม เป็นแนวคิดที่จะเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและนำเสนอมาใช้ในการถ่ายทอด
ความรู้และประสบการณ์ในรูปแบบใหม่จากสื่อเดียว ๆ เป็นสื่อประสมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเอง

แนวคิดที่สี่ เป็นการพยายามที่จะปรับพฤติกรรมการเรียนการสอน ระหว่างครูและ
นักเรียน ให้มีลักษณะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีจะส่งเสริมให้บรรยากาศการเรียนรู้เป็นไปอย่างมี
ประสิทธิภาพส่งเสริมให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
และที่สำคัญให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกัน อันจะเป็นผลต่อความเจริญของงานทางด้านอารมณ์และ
สังคมของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

แนวคิดสุดท้าย แนวคิดดังกล่าว เป็นการนำหลักจิตวิทยามาใช้ในการวางแผนการสอน
ในหน่วยเนื้อหาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจ ได้แรงเสริมที่จะเรียนรู้ให้เกิดความก้าวหน้าต่อไป
โดยยึดหลักการเรียนรู้ด้วยตนเอง และให้เห็นถึงความมีหน้าที่เกิดขึ้น ซึ่งค่อย ๆ เป็นไปทีละน้อย
ตามลำดับขั้นในลักษณะเป็นการเรียนแบบ โปรแกรมที่จัดไว้หรือเป็นชุดการสอนเป็นต้น

จากแนวคิดของนักการศึกษา พอจะสรุปแนวคิดหลักที่นำมาใช้ในการผลิตชุดการสอน
ได้ดังนี้

1. การประยุกต์ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. การเรียนที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน
3. การตระหนักกิจกรรมกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู นักเรียน หรือปฏิสัมพันธ์
ภายในกลุ่ม
4. การเรียนการสอนที่เป็นการใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายโยงความรู้
จากนามธรรมไปสู่ความเป็นรูปธรรม
5. การจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอน การเสริมแรง การเรียนตามลำดับขั้น
หรือยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้

การสร้างชุดการสอน ได้ยึดหลักการทฤษฎีทางการศึกษาหลายอย่างมาช่วยเป็นองค์ประกอบในการสร้าง เช่น การยึดหลักทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ หลักการใช้สื่อแบบประสม หลักการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Process) และยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้ในการเรียนการสอน ดังนั้นการสร้างชุดการสอนที่คำนึงถึงหลักการทฤษฎีดังกล่าว จะช่วยให้ชุดการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น

1. คุณค่าและประโยชน์ของชุดการสอน

ชุดการสอนแบ่งตามลักษณะการผลิตการใช้แล้วได้ 3 ประเภทด้วยกัน แต่ละประเภทจะมีลักษณะและกระบวนการที่แตกต่างกันออกไปอย่างไรก็ตาม ชุดการสอนไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตามก็จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนได้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ช่วยเร่งและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เนื่องจากชุดการสอนเป็นสื่อสื่อประสมที่มีกิจกรรม และสื่อที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ จึงทำให้ผู้เรียนสนใจในเนื้อหาบทเรียนมากขึ้น

1.2 สนับสนุนและสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคล ชุดการสอนส่วนใหญ่ มักจะจัดกิจกรรมการเรียนและสื่อประกอบ ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมการเรียนด้วยตนเองและเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถ หรือความต้องการของตนเองได้

1.3 ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนในแนวทางเดียวกัน เพราะชุดการสอนเป็นสื่อประสมที่ผลิตขึ้นมาอย่างมีระบบ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์เฉพาะของหน่วยเนื้อหานั้น ๆ ผู้สอนที่แตกต่างกันก็สามารถให้ประสบการณ์ได้เหมือนกัน

1.4 ช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอิสระจากอารมณ์และบุคลิกภาพของผู้สอน สภาพการเรียนรู้จากชุดการสอนผู้เรียนจะทำกิจกรรมจากสื่อต่าง ๆ ด้วยตนเอง ครูผู้สอนจะทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ช่วยดูแลควบคุมให้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้เต็มที่เท่านั้น บุคลิกภาพของครูหรืออารมณ์ของครู จึงไม่มีผลต่อการเรียนของผู้เรียนแต่อย่างใด

1.5 ช่วยลดภาระและสร้างความมั่นใจให้แก่ครูผู้สอน เพราะชุดการสอนแต่ละชุดผลิตขึ้นมาเป็นหมวดหมู่ มีอุปกรณ์ กิจกรรม ตลอดจนมีข้อเสนอแนะชี้แจงเกี่ยวกับใช้ไว้อย่างละเอียดชัดเจนสามารถนำไปใช้ได้ทันที

1.6 ช่วยลดปัญหาการขาดแคลนครูหรือผู้มีประสบการณ์เฉพาะทางได้ เพราะชุดการสอน โดยเฉพาะชุดการสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม และชุดการสอนรายบุคคลผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองและกลุ่มได้ โดยที่ไม่ต้องให้ครูหรือผู้เชี่ยวชาญสอนโดยตรงก็ได้

1.7 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนตนเองในด้านความกล้าแสดงออกความคิดเห็น การตัดสินใจ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2. ลักษณะของชุดการสอนที่ดี

ชุดการสอนที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้คือ

2.1 เป็นชุดสื่อประสมที่ผลิตได้เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเนื้อหา

บทเรียน

2.2 เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2.3 ประกอบไปด้วยสื่อหลากหลายเร้าความสนใจของผู้เรียนได้ดี

2.4 มีคำชี้แจงและคำแนะนำวิธีการใช้อย่างละเอียด ชัดเจน ง่ายต่อการนำไปใช้

2.5 มีวัสดุอุปกรณ์ ตามที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนในบทเรียน

2.6 ได้ดำเนินการผลิตอย่างเป็นระบบ ได้ปรับปรุงและทดสอบให้มีประสิทธิภาพ

และทันสมัย

2.7 มีความคงทนถาวรต่อการใช้และสะดวกในการเก็บรักษา

3. ขั้นตอนในการผลิตชุดการสอน

สำหรับขั้นตอนในการผลิตชุดการสอน ของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2527, หน้า 123

อ้างถึงใน นันทนิษฐ์ สุทธิรัตน์, 2548 หน้า 48) มี 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดหมวดหมู่ เนื้อหาและประสบการณ์ อาจกำหนดเป็นหมวดวิชาหรือบูรณาการ เป็นแบบสหวิทยาการตามที่เหมาะสม

2. กำหนดหน่วยการสอน แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการสอน โดยประมาณเนื้อหา ที่ผู้สอนจะถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ในหนึ่งสัปดาห์หรือหนึ่งครั้ง

3. กำหนดหัวเรื่อง ผู้สอนต้องถามตัวเองว่าในการสอนแต่ละหน่วย ควรให้ประสบการณ์ แก่ผู้เรียนอะไรบ้าง

4. กำหนดมโนทัศน์และหลักการ มโนทัศน์และหลักการที่กำหนดจะต้องสอดคล้องกับ หน่วยและหัวเรื่อง โดยสรุปแนวคิด สารและหลักการสำคัญไว้เพื่อเป็นแนวทางจัดการเนื้อหา มาสอนให้สอดคล้องกัน

5. กำหนดจุดประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง เป็นจุดประสงค์ทั่วไปก่อน แล้ว เปลี่ยนเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องมีเงื่อนไขและเกณฑ์การเปลี่ยนพฤติกรรม

6. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งจะเป็น

แนวทางการเลือกและการผลิตสื่อการสอน ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น การอ่าน การทำกิจกรรมตามบัตรคำสั่ง ตอบคำถาม เขียนภาพ ทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เล่นเกม เป็นต้น

7. กำหนดแบบประเมินผล ต้องประเมินผลให้ตรงกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยใช้แบบทดสอบอิงเกณฑ์เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าหลังจากอ่านกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ผู้เรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

8. เลือกและผลิตสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่ครูใช้ถือเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น เมื่อผลิตสื่อการสอนของแต่ละหัวเรื่องแล้วก็จัดสื่อการสอนเหล่านั้นไว้เป็นหมวดหมู่ในกล่องที่เตรียมไว้ก่อนนำไปทดลองหาประสิทธิภาพเรียกว่า “ชุดการสอน”

9. หาประสิทธิภาพชุดการสอนเพื่อเป็นการประกันว่า ชุดการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพในการสอน ผู้สร้างจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์ไว้ล่วงหน้า โดยคำนึงถึงหลักการที่ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเพื่อช่วยให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนบรรลุผล

10. การใช้ชุดการสอน ชุดการสอนที่ได้ปรับปรุงแล้วและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้สามารถนำไปสอนผู้เรียนได้ตามประเภทของชุดการสอนและตามระดับการศึกษา โดยกำหนดขั้นตอนในการใช้ดังนี้

10.1 ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อพิจารณาพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน

10.2 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

10.3 ขั้นประกอบกิจกรรมการเรียนรู้

10.4 ขั้นสรุปการสอน

10.5 ทำแบบทดสอบหลังเรียนเพื่อวัดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป

ในการผลิตชุดการสอนนั้น หากจะพิจารณาแล้วจะมีขั้นตอนที่สำคัญที่จะต้องดำเนินการ 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ขั้นการวิเคราะห์เนื้อหา

2. ขั้นการวางแผนการสอน

3. ขั้นการผลิตสื่อการสอน

4. ขั้นการทดสอบประสิทธิภาพของชุดการสอน

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่จัดการศึกษาให้สำหรับพระภิกษุสามเณร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550) โดยกระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นโรงเรียนที่เป้าหมายเฉพาะที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นผู้มีคุณธรรม ความรู้ ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นศาสนาทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550)

โดยที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2514 เป็นต้นมา มีการดำเนินการและบริหารจัดการภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ นโยบาย และแนวปฏิบัติต่าง ๆ โดยจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นแกนหลัก (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551) ซึ่งได้เพิ่มเติมและปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นในบางสาระ และบางกลุ่มสาระเรียนรู้ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เพิ่มเติมและปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550) ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีจำนวน 408 โรงเรียน มีชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 39,613 รูป นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 13,997 รูป รวมนักเรียนทั้งหมด 53,610 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553)

หลักสูตรการศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 โดยกำหนดสาระเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) ดังนี้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา

6. ศิลปะ

7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี

8. ภาษาต่างประเทศ

และมีวิชาพระปริยัติธรรม ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี และวิชาธรรมวินัย

เป็นวิชาเฉพาะ ในส่วนของวิชาสามัญใดที่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย หรือไม่เหมาะสมกับสมณะ ได้มีการปรับปรุงแก้ไขและทำความเข้าใจกับกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2552)

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเอง ตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญได้แก่พัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบถ้วนทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะแสดงนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย สัมกับเป็นศาสนทายาทที่ดีและมีคุณภาพเพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับสมณสาธิตของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550) มีดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว

2. กิจกรรมชุมนุม

3. กิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม/ปฏิบัติธรรม

4. กิจกรรมของสงฆ์

การจัดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะกระบวนการคิด ค้นพบหาความรู้ด้วยตนเองและจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยเฉพาะในวัฒนธรรมของตนเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ได้กำหนดจุดมุ่งหมายข้อ 1 ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย ในตนเอง ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานความรู้เป็น เครื่องกำหนดคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน หลักสูตรได้กำหนดให้มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ 12 ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในกลุ่มสังคม ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกรมวิชาการ ได้มีหนังสือลงวันที่ 25 เมษายน 2545 กำหนด แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธได้เรียนรู้ประมาณ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดี มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 9-11) ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1, เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนา มาเป็น หลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2, ยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธา ใน พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส 1.3, ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของ พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อ สังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 311) ได้สรุปกรอบ ความคิดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา-พุทธประวัติ
2. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา-พุทธศาสนสุภาษิต-พระไตรปิฎก-เรื่องน่ารู้จาก พระไตรปิฎก-ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
3. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิก-ชาดก

4. หน้าที่ชาวพุทธ-มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระภิกษุ-ชาวพุทธตัวอย่าง
5. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
6. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา-ศาสนพิธี
7. สัมมนาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอน นอกจากภาคความรู้ที่นักเรียนจะต้องศึกษาจากหนังสือเรียนแล้ว ครูผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วย โดยเฉพาะการร่วมปฏิบัติศาสนพิธี การร่วมปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมมาใช้ หรือการฝึกสมาธิ ก็จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนามากขึ้น (วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรณปก, 2552)

แนวคิดและวิธีการฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา

การฝึกอบรมคุณธรรมให้เกิดในตัวเยาวชนนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดตลอดเวลา อย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และไม่ตัดขาดออกจากความรู้ทางวิชาการของกลุ่มสาระเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547, หน้า 3)

นพรัตน์ ศรีแปดริ้ว (2546, หน้า 11) ได้สรุปแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา ไว้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการในการเสริมสร้างสมรรถภาพบุคคล ให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ และเจตคติ เพิ่มขึ้น โดยทั่วไปการฝึกอบรมมักจะจัดในลักษณะของการพัฒนาทักษะเฉพาะ หรือกลุ่มของทักษะและมุ่งพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ การฝึกอบรมนั้นจะเน้นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันมีการนำการฝึกอบรมมาใช้ในการพัฒนาจิตใจของบุคคลในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น ความรับผิดชอบ วินัยในตน จริยธรรม เป็นต้น การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา

การฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อให้บุคคลเรียนรู้และเกิดทักษะครอบคลุมด้วยวิถีทางพุทธศาสนา ตั้งแต่ปริยัติจนถึงปฏิบัติในทางพุทธศาสนา โดยที่ปริยัติ คือ การเรียนธรรมะโดยศึกษาเล่าเรียนหลักคำสอนที่สำคัญทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอบไว้สืบต่อกันมาในพระไตรปิฎก ส่วนการปฏิบัติในทางพุทธศาสนา คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือ การฝึกฝน ปฏิบัติอบรมในเรื่องความดี การทำให้คนเจริญงอกงามขึ้นในความคิดต่าง ๆ

ด้วยการฝึกปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันเป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนา โดยยึดหลักการปฏิบัติ ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ที่ประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณากายเป็นอารมณ์) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณาจิต เป็นอารมณ์) และธรรมนุปัสสนาสติปัฏฐาน (พิจารณาธรรมเป็นอารมณ์)

วิถีฝึกอบรมทางพุทธศาสนา เป็นวิธีการและรูปแบบทางพุทธศาสนาที่ใช้ในการปลูกฝัง และพัฒนาจริยธรรมแก่บุคคล โดยฝ่ายวิธีการต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับโอกาสและ ความเหมาะสม เช่น การเทศนา การบรรยายธรรม ใน โอกาสต่าง ๆ การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กและเยาวชน การจัด โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน การเปิดโครงการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ซึ่งวิธีการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นการจัดประสบการณ์ ทางศาสนาให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ พุทธศาสนายังมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทยนับตั้งแต่อดีต สมัยกรุงสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 95 ต่างนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพุทธก็มีอิทธิพลต่อ การดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้น การใช้วิธีการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาในรูปแบบ ต่าง ๆ ดังกล่าวจึงเป็นการปลูกฝัง และพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรมอันดีงามให้แก่ ประชาชนไทย ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความสะดวกและสามารถเข้าถึงจิตใจคนไทยได้ง่าย โดยรูปแบบ การฝึกอบรมทางพุทธศาสนาดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่าสามารถทำได้ทั้งแบบให้ความรู้ ทั้งในรูปแบบ ด้านปรีชา และ การฝึกปฏิบัติตามความเหมาะสม

ยุวพุทธิกสมาคม แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญองค์กรหนึ่งของประเทศไทย ถือกำเนิดขึ้นจากแนวคิดที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาให้เข้าถึงเยาวชนและคนรุ่นใหม่ โดยได้มีการดำเนินงานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากกว่า 50 ปี กิจกรรมของยุวพุทธิกสมาคม แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีต่อเนื่องประจำตลอดทั้งปี กิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของยุวพุทธิกสมาคมนี้มีความหลากหลาย เพื่อความ เหมาะสมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติได้สูงสุด ตัวอย่างของ หลักสูตรและกิจกรรมของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (ยุวพุทธิกสมาคม, 2545 อ้างถึงใน นพรัตน์ ศรีแปดริ้ว, 2546 หน้า 15-16) ได้แก่

หลักสูตรวิปัสสนา, พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (หลักสูตรคุณแม่สิริ กรินชัย) จะมุ่งเน้นที่การกำหนดอธิยาบทปัจจุบัน การเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ นอกจากนี้ยังมีการสวดมนต์สมาทานศีลและฟังธรรมทุกวัน โดยจะทำการฝึกอบรมเป็นระยะเวลา 7 วัน

หลักสูตรวิปัสสนา, โดยอาจารย์เรณู ทัศนรงค์ เป็นหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานเข้มข้น เหมาะสำหรับผู้ที่เคยผ่านการอบรมหลักสูตร “พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข” มาแล้ว ไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง โดยผู้เข้าอบรมจะมีห้องพักส่วนตัวคนละห้อง การปฏิบัติส่วนใหญ่จะปฏิบัติด้วยตนเอง โดยอาจารย์จะเป็นผู้ให้ธรรมะและสอบอารมณ์ โดยจะทำการฝึกอบรมเป็นเวลา 7 วัน

โครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมเนกขัมมบารมี จะมุ่งเน้นการปลูกฝังให้เยาวชนเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจอันจะช่วยให้เยาวชนนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นประโยชน์ต่อการเรียน การใช้ชีวิตกับครอบครัวสังคม และเป็นพลเมืองดี เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเป็นเวลา 8 วัน

โครงการอบรมครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญของครูที่มีบทบาทโดยตรงในการอบรมสั่งสอนเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ จึงจัดอบรมความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้ที่ประกอบอาชีพครู โดยเฉพาะ เพื่อให้ครูได้มีความรู้ ความเข้าใจ ในพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้และนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปเผยแผ่ยังลูกศิษย์ของตนต่อไป เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเป็นเวลา 8 วัน

โครงการค่ายพุทธบุตรเพื่อชีวิตใหม่ เป็นการอบรมระยะสั้น ๆ เป็นเวลา 3 วัน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนที่เข้าอบรมได้รู้จักบาปบุญ-คุณโทษ และความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ

โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน (สามเณรใจเพชร) จะรับสมัครเยาวชนที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 14 ปีบริบูรณ์ เพื่อบรรพชาเป็นสามเณร ลูกบุตรผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะเหมาะสมต่อการศึกษาพระธรรมวินัย โดยจะต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนา เตรียมความพร้อมที่ยูพุทธิกสมาคมเป็นเวลา 1 สัปดาห์ ก่อนไปบรรพชาที่วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และอยู่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเวลา 1 เดือน จึงลาสิกขา

โครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานหลักสูตรพิเศษ โดยพระสุเมธอาจารย์ (หลวงพ่อดูเมโธ) เป็นโครงการที่ยูพุทธิกสมาคมได้รับความเมตตาจากพระสุเมธอาจารย์พระภิกษุชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นลูกศิษย์ชาวต่างประเทศรุ่นแรก ๆ ของหลวงพ่อดู สุกโก โท เปิดสอนการปฏิบัติจิตภาวนา แนววิคป่า (พุทโธ) โดยจะทำการฝึกอบรมเป็นเวลา 8 วัน

โครงการฝึกอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับพระสังฆาธิการและ พระสงฆ์ เป็นโครงการฝึกอบรมจากปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับพระสังฆาธิการ และพระสงฆ์ จำนวน 73 รูป โดยได้รับความเมตตาจากพระศรีสิทธิเมธี วัดคุตติาราม พระมหาภักดี ปิยสีโล

พระอาจารย์มานพ อุปสโม พระมหาบุญหนา อโศโก พระครูสุวรรณวิจิตร และเจ้าอธิการทองสี อิทุธยาโน เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเป็นเวลา 7 วัน

นอกจากนี้ การฝึกอบรมคุณธรรมที่สามารถเริ่มต้นจัดทำเพื่อสร้างความเชื่อ ความศรัทธา ความตระหนัก และความมุ่งมั่นทำความดี แก่เยาวชนในวัยเรียน ได้ดี วิธีหนึ่ง คือ การเข้าค่าย ฝึกอบรมคุณธรรม “ค่ายพุทธบุตร” สำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น) หรือ “ค่ายพุทธธรรม” สำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 4 (ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย)

การจัดฝึกอบรมคุณธรรม “ค่ายพุทธบุตร” และ “ค่ายพุทธธรรม” ของวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นหนึ่งใน 30 วัด ที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัย และส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม

รูปแบบการฝึกอบรมคุณธรรมสำหรับเยาวชน “ค่ายพุทธบุตร” วัดปัญญานันทาราม มีแนวทางการ อบรมตามหลักพระพุทธศาสนา และนำแนวความคิดการอบรมคุณธรรมแก่เยาวชน ด้วยวิธีเข้าค่ายพักแรมของพุทธทาส ภิกขุ ที่เรียกว่า “ค่ายธรรมบุตร” และของปัญญานันทภิกขุ โดยศูนย์สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เรียกว่า “ค่ายพุทธบุตร” มาประสานไว้ใน หลักสูตร ได้อย่างเหมาะสมตามวัยและระดับช่วงชั้นการศึกษา (เมตตา อิศราภรณ์, 2546) ดังนี้

1. กรอบและแนวความคิดการจัดค่ายพุทธบุตร

1.1 ด้านการบริหารจัดการ ใช้ระบบ “สังฆะ” อยู่แบบญาติโดยธรรม แบ่งหน้าที่ตามความถนัด มี การจัดตั้ง “พุทธสหกรณ์” และ “กองทุนพุทธทายาท” เพื่อจัดการวัดและปัจจัย ในการดำเนินชีวิต ตาม “ระบบ ธรรมิกสังคมนิยม” ในความหมายของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่มุ่ง ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย โดยถือหลักทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่เจ็บตายเป็นพื้นฐาน และปณิธานของ ท่านพุทธทาสที่จะต้องนำโลกออกจากกระแสวัตถุนิยม โดยยึดหลักศีลธรรมกำกับเศรษฐกิจเป็น กิจกรรมแบบสหกรณ์ ไม่บริโภคนิยมส่วนเกิน นำส่วนเกินมาเฉลี่ยแบ่งปันให้สังคม และหลักการสร้าง พระนักเผยแผ่ ของท่านปัญญานันทภิกขุที่มุ่งหวังให้ทำงานเพื่อพระศาสนาและดำรงตนอยู่สมณ วิสัยตรงตามพุทธ ประสงค์ที่สรรเสริญและมุ่งหวังให้พระสาวกของพระองค์เป็นพระธรรมทายาท ไม่ใช่อามิสทายาท จึงสร้างความ ปลอดภัยให้หมู่คณะ เพราะการทำหน้าที่ทำบนฐานของความรัก และตั้งใจในการทำงานตามอุดมการณ์ของส่วนรวม มากกว่าเป้าหมายเพื่อผลตอบแทนหรือค่าจ้าง เป็นรางวัลแก่ส่วนตัว จึงไม่อาศัยลาภ ยศ สรรเสริญ มาเป็นตัวชี้้นำในการทำงาน

1.2 ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ใช้ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ “การเป็นอยู่อย่างต่ำ กระทำอย่าง สูง” “กินข้าวจานแมว อาบน้ำในตุ อู่กฏีเล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง” และปัญญานันทภิกขุ ที่กล่าวว่า ค่ายพุทธบุตร คือ การมาอยู่พักแรมแบบพระพุทธเจ้า และตรงตามวิถีชีวิตของพระพุทธ

องค์ที่ทรงประสูติกลางดิน ตรัสรู้กลางดิน ประกาศ ธรรมกลางดิน และปรินิพพานกลางดิน แต่พระองค์ได้กระทำสิ่งสูงสุดคือการนำหัวใจของการตรัสรู้ มาเผยแผ่แก่ ชาวโลกเพื่อให้พันทุกข์ร่วมกัน คือ นิพพาน

1.3 ด้านการฝึกปฏิบัติ ยึดหลัก “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” ตามท่านพุทธทาสภิกขุ และท่าน ปัญญานันทภิกขุ ที่กล่าวว่า “งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน”

1.4 ด้านอุดมการณ์ นำการปลุกสำนึกในการดำเนินชีวิตของท่านปัญญานันทภิกขุ คือ ตื่นตัว ว่องไว ก้าวหน้า ตามรอยบาทพระศาสดา สืบอายุพระพุทธรศาสนา เพื่อโลกสงบเย็น มาเป็นอุดมการณ์พุทธบุตร

1.5 ปณิธานพุทธบุตร นำพุทธศาสนสุภาษิตอันเป็นหลักธรรมประจำใจท่านปัญญานันทะ คือ “นะ อะนะริยัง กะริสสามิ พุทธบุตร จักไม่กระทำการสิ่งที่ต่ำทราม พุทธบุตร จักกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม พุทธบุตร จัก ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ นี่คือความสุขของพวกเราชาว “พุทธบุตร” ” ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเดียวกันกับโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นคำสอนหลักที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี และทำใจของตนให้สะอาด บริสุทธิ์

1.6 ด้านจุดมุ่งหมาย ใช้หลัก ๕ ดี เพื่อชีวิต ของปัญญานันทภิกขุ เพื่อการรู้จักตนเอง คือ “คิดดีเป็น พูดดีเป็น ทำดีเป็น คบคนดีเป็น และไปสู่สถานที่ดีเป็น” และหลัก ๕ ดี เพื่อสังคมของพุทธทาสภิกขุ “เพื่อเป็นลูกที่ดี ของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย และเป็นศาสนิกที่ดีของ พระศาสนา” และพุทธบุตรมีความ “สะอาด สว่าง สงบ” และตรงกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา คือ ให้เยาวชนมี ความประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ

2. หลักสูตรการฝึกอบรม

การฝึกอบรมใช้ฐานวัฒนธรรมทางศาสนาเข้ามาบูรณาการกับวิถีชีวิตจริงด้วยประสบการณ์ตรงจาก การปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อสร้างความคุ้นเคยและมั่นใจในการประพฤติพรหมจรรย์ หรือ การดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยสัมมาทิฐิ และนำแนวทางตามหลักพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีเนื้อหาสาระครอบคลุมทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณธรรม วัฒนธรรม และกิจกรรม ดังนี้

2.1 เน้นหลักศีลธรรมมากกว่าสังฆธรรม (พุทธศาสตร์)

2.2 ใช้วัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัย เช่น ทำวัตรสวดมนต์ เจริญภาวนา เน้นเรื่องสติ สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมเข้าใจธรรมชาติของชีวิต รู้เป้าหมายและผลที่ได้รับจากการเจริญภาวนา (ธรรมศาสตร์)

2.3 กิจกรรมศึกษาศรัทธาเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (สังคมศาสตร์)

- กิจกรรมรวมและการเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญ กิจกรรมแบ่งฐาน และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

3. หลักและแนวทางในการอบรม

3.1 วิธีการฝึกอบรม ใช้หลักหัวใจนักปราชญ์ คือ สุ จิ ปุ ลิ “ฟัง คิด ถาม เขียน” และหลัก ไตรสิกขา คือ มีการจัดการอบรมตามหลักสูตรที่จัด (ปริยัติ) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ ความคิด และทำใจ (ปฏิบัติ) ทำให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความสนใจ และมีความสุขให้ดู (ปฏิเวธ) ทำให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้สึกเกิด ความประทับใจที่จะน้อมนำสิ่งที่ได้รับจากการอบรมมาประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งหมดนี้ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความ เข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำหลักคุณธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีวิธีการฝึก 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 กิจกรรมฟังบรรยาย “ปูณา วิชชา” และศึกษาศรัทธาตามอรรถาธิบาย

3.1.2 การฝึกปฏิบัติ ด้วยการ “นำทำ นำปฏิบัติ” จากพระวิทยากร โดยนำหลักวัฒนธรรมในทาง พระพุทธศาสนา มาบูรณาการในวิถีชีวิตอย่างเป็นองค์รวมด้วยการปฏิบัติระหว่างการอยู่ค่าย เพื่อสร้างความดีขึ้นในจิตใจ และสัมผัสถึงคุณค่าอันสูงส่งของศาสนาธรรม

3.1.3 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์ความประทับใจในการเข้า ค่ายผ่านการวาดภาพ และการเขียนบทความประทับใจ

3.2 การดำเนินการฝึกอบรม เน้น “ความเรียบง่าย ประหยัด ประโยชน์ และถูกต้องตามพระธรรม วินัย” นักเรียนต้องมาเป็นระดับชั้นไม่มีการคัดแยกอบรม หรือคัดเด็กมาอบรม “ตัดอคติให้รักบุญ มากกว่าความ สะดวก” ไม่มีการเรียกเก็บเงินเป็นรายหัว แต่แนะนำให้สร้างบุญบารมีอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ด้านการ แต่งกาย วันแรกและวันสุดท้ายใช้ชุดนักเรียน วันที่สองใช้ชุดพลศึกษา ใช้รองเท้าแตะฟองน้ำ ในพิธีจุดเทียนพุทธบูชา ใส่เสื้อนักเรียนหรือสีอ่อน ไม่จำเป็นต้องใส่ชุดขาว นับเป็นความเรียบง่ายและประหยัด

3.3 การจัดสภาพแวดล้อม จัดให้มีความร่มรื่นตามธรรมชาติ มีความสะอาด สงบเอื้อต่อการเรียนรู้ คุณธรรม มีการส่งเสริมความร่วมมือให้หน่วยงาน สถานศึกษาปลูกต้นไม้และจัดทำป้ายพุทธสุภาษิตมาติดตามต้นไม้ “ต้นไม้พูดได้” และจัดกิจกรรมต่อเนื่องด้วยการให้ผู้เข้า

อบรมเดินจงกรมพุทธสุภาสิต และวาดภาพประทับใจ ซึ่งตรงกับ หลักการจัดสภาพแวดล้อมในการ
อบรมค่ายธรรมบุตรของพุทธทาสภิกขุ ที่ว่า เพื่อให้อยู่ใกล้ศีลธรรมชาตินมากที่สุด เพื่อ เรียนธรรมะ
จากธรรมชาติ

3.4 สื่อการสอน สื่อที่ใช้ประกอบในการจัดฝึกอบรมของวัดปัญญานันทารามที่ใช้มี
หลายประเภท ได้แก่ สื่อเทคโนโลยี เช่น ภาพยนตร์คติธรรม บทเพลงเสียงตามสาย, สื่อธรรมะ เช่น
ป้าพุทธสุภาสิต หนังสือสวดมนต์ บอร์ดนิทรรศการ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน โดยเฉพาะกฎ
กติกาคือความเป็นอยู่ภายในวัด การใช้ระบบ “สังฆะ” และ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ “อยู่อย่างต่ำ กระทำ
อย่างสูง” ว่าสามารถสร้างประโยชน์และมีคุณค่าแก่ตนเองและสังคม ได้อย่าง พลอดกัยและ
มีความสงบสุขนั้น ได้เป็นสื่อการสอนด้วยการนำทำ นำปฏิบัติเป็นอย่างดี, นอกจากนี้ยังมีการใช้
สื่อ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น อาคาร โบสถ์ เครื่องหมาย
สัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งตรงกับ วิธีการใช้สื่อของพระพุทธเจ้าที่ทรงยกสภาวะแวดล้อมใกล้ตัวขึ้นมา
เปรียบเทียบ เช่น เรื่อง โฉ และพุทธทาสภิกขุ ที่จัด โรงมหรสพทางวิญญาณ ด้วยการนำอุปกรณ์ทุก
อย่างทั้งวัตถุสิ่งของ รูปภาพ มาช่วยเป็นสื่อในการเข้าถึงธรรมะ

3.5 การวัดประเมินผล การจัดอบรม “ค่ายพุทธบุตร” ของวัดปัญญานันทารามจะใช้
วิธีการอบรมที่ เน้นการอบรมพร่ำสอนปลูกฝังความคิด และฝึกปฏิบัติ ให้พุทธบุตรได้รู้จักและสร้าง
คุณค่าให้เกิดขึ้นในจิตใจตนเอง รู้จัก ลด ละ เลิก สิ่งชั่วร้ายและเริ่มต้นที่จะทำความดี ซึ่งเป็นการ
เรียนรู้คุณธรรมจากการปฏิบัติ และการปฏิบัติทำให้เกิด ความรู้ และความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความรู้ที่
เกิดขึ้นบนฐานของคุณธรรม วัฒนธรรมแห่งความดี ดังนั้นเมื่อนักเรียนทำกิจกรรมครบทุกกิจกรรม
ทางวัดจึงถือว่าผ่านการฝึกอบรมดังกล่าว โดยมีการประเมินผล ๒ แบบ คือ *ประเมินผลด้วย*
การสังเกต และทดสอบภูมิธรรมของผู้เข้าอบรม เช่น ให้เขียนความประทับใจสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่,
ความประทับใจใน การเข้าค่าย และความประทับใจต่อบุคคล พ่อแม่, ครูและเพื่อน เป็นต้น

การจัดอบรมค่ายคุณธรรมเกิดจากแนวคิดของพระภิกษุที่เล็งเห็นปัญหาของสังคมที่ทวี
ความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกวัน และมีความต้องการให้เยาวชนทั้งชายและหญิงในวัยศึกษาเล่าเรียน ได้
ศึกษาเรียนรู้ศีลธรรม อบรมเยาวชนให้เป็นคนดี เพื่อหยุดยั้งความล่มสลายทางคุณธรรมให้ทันเวลา
ถือเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกในการอบรมคุณธรรมและป็นงานชิ้นสำคัญและมีความจำเป็นต้องจัดทำ
อย่างเร่งด่วนในสถานการณ์ปัจจุบันที่กระแสสังคมมักจะนำชี้นำคนออกนอกกลุ่มนอกทาง ทั้งนี้เพราะ
การจัดอบรมค่ายคุณธรรมมีความแตกต่างจากการอบรมคุณธรรมโดยทั่วไป ที่เป็นการพูดให้ฟังโดย
ใช้เวลาไม่มากนักและใช้วิทยากรเพียงท่านเดียวก็สามารถทำได้ แต่การจัดค่ายคุณธรรมต้องมีความ
พร้อมหลาย ๆ ด้าน ทั้ง สถานที่ เวลา บุคลากรเข้าอบรม และผู้ให้การอบรมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น

พระภิกษุ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างพระภิกษุและฆราวาส มีครูเป็นต้น รวมตัวกันเป็นกลุ่มคณะวิทยากร และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสถานศึกษาจัดนักเรียนเข้าอบรม ตลอดทั้งผู้ปกครองอนุญาตให้บุตรหลานมาอยู่ค่ายพักแรม ในการจัดค่ายอบรมคุณธรรมหากโรงเรียนหรือหน่วยงานสถานศึกษาที่มีความพร้อมก็สามารถจัดได้ในสถานศึกษา แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะจัดอบรมที่วัด (เมตตา อิศราภรณ์, 2546, หน้า 11)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นกุล นนทสุข (2550) พัฒนาชุดฝึกอบรมเรื่อง กิจกรรม 5ส เพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับพนักงานบริษัท พีบี ไฟฟ์ (ไทยแลนด์) จำกัด เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของพนักงานบริษัท พีบี ไฟฟ์ (ไทยแลนด์) จำกัด ระหว่างก่อนและหลังการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พนักงานระดับปฏิบัติการที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 33 คน ได้มาโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) ระยะเวลาในการทดลอง 3 ชั่วโมง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 โดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) ชุดฝึกอบรมเรื่อง กิจกรรม 5ส เพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบสำหรับพนักงานบริษัท พีบี ไฟฟ์ (ไทยแลนด์) จำกัด 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) แบบประเมินพฤติกรรมที่แสดงความสามารถในกระบวนการคิดเชิงระบบ 4) แบบประเมินชุดฝึกอบรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test ผลที่ได้จากการวิจัย คือ 1) ชุดฝึกอบรมเรื่อง กิจกรรม 5ส เพื่อพัฒนาขึ้นเป็นชุดฝึกอบรมด้วยตนเองที่ใช้กระบวนการคิดเชิงระบบ 2) ชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 87.04/ 81.11 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/ 80 ที่ตั้งไว้ 3) พนักงานที่ฝึกอบรมด้วยชุดฝึกอบรมเรื่อง กิจกรรม 5ส เพื่อพัฒนากระบวนการคิดเชิงระบบ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.054. ดังนั้นประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมมีค่าเท่ากับ 0.56 คือ พนักงานที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นร้อยละ 56

นันทนิษฐ์ สุทธิรัตน์ (2548) พัฒนาชุดการสอนจริยธรรม เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาชุดการสอนตามลำดับขั้นดังนี้คือ วิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอน วิเคราะห์ผู้เรียน กำหนดคุณลักษณะชุดการสอน สร้างชุดการสอน สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบฝึกหัดจริยธรรม และทดสอบประสิทธิภาพชุดการสอน

เป็นขั้นสุดท้าย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนอนุบาลวัด โศกทำเจริญ อำเภอบ้านทอง จังหวัดชลบุรี จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยได้นำชุดการสอนจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นไปทดลองกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ระยะเวลาในการทดลอง 18 คาบ คาบละ 20 นาที จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาประสิทธิภาพชุดการสอนตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือค่าเฉลี่ยผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุดการสอนจริยธรรม เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 84.66/85.44, 87.00/86.77 และ 83.66/92.77 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้

พระภุชช รอดวินิจ (2545) พัฒนาชุดฝึกอบรมความรู้เรื่องการพัฒนาจิตเบื้องต้น สำหรับเยาวชนขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมความรู้เรื่องการพัฒนาจิตเบื้องต้น สำหรับเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ 80/80 เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้และเปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้เรื่องการพัฒนาจิตเบื้องต้น ของเยาวชนระหว่างกลุ่มที่เข้าฝึกอบรม ด้วยความสมัครใจและกลุ่มที่เข้าฝึกอบรมตามโครงการของสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นเยาวชน ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 40 คน จำแนกเป็น กลุ่มที่เข้าฝึกอบรมด้วยความสมัครใจ จำนวน 20 คน และกลุ่มที่เข้าฝึกอบรมตามโครงการของสถานศึกษาจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 5 ชนิด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ความต้องการในการฝึกอบรม ชุดฝึกอบรมความรู้จำนวน 6 หน่วยย่อย และแบบทดสอบจำนวน 2 ฉบับ คือแบบทดสอบประจำเนื้อหาย่อย จำนวน 60 ข้อ ซึ่งมีค่าความยากตั้งแต่ 0.24 ถึง .80 ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.23 ถึง 0.85 ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบเท่ากับ 0.85 และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 40 ข้อ ซึ่งมีค่าความยากตั้งแต่ 0.30 ถึง 0.80 ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .31 ถึง .86ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบเท่ากับ 0.86 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับชุดฝึกอบรมความรู้ เรื่องการพัฒนาจิตเบื้องต้น สำหรับเยาวชน และแบบวัดคุณธรรมตามสถานการณ์ จำนวน 30 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วย t-test (Dependent Samples และ Independent Samples)

จุฑาทิพย์ แก้วมณี (2546) สร้างชุดการสอน หลักสูตร เรื่องสังคหวัตถุ 4 โดยใช้กิจกรรมกลุ่มสำหรับสามเณร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นสามเณรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณรังสรรค์ อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 จำนวน 30 รูป

ซึ่งได้มาแบบเจาะจง เวลาที่ใช้ในการทดลอง 5 คาบ ๆ ละ 50 นาที เครื่องที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ชุดการสอน หลักกรรม เรื่องสังคหวัตถุ 4 โดยใช้กิจกรรมกลุ่ม สำหรับสามเณร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ มีค่าดัชนี ความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์ระหว่าง 0.67 - 1.00 ค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.23 - 0.76 และค่าความเชื่อมั่น .83 ผลการทดลองปรากฏว่า การทดลองหาประสิทธิภาพของชุดการสอน กับกลุ่มตัวอย่าง ชุดการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 90.91/90.11 สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/ 80 ที่กำหนดไว้